

Midtstilt *da* – en semantisk-pragmatisk redegjørelse og en sammenlikning med etterstilt *da*

Signe Rix Berthelin

I den eksisterende litteraturen beskrives midtstilt *da* gjerne som en ‘forsterker’, og ordet assosieres med betydningsaspekter som kjenthet, konklusjon, appell, og adversativitet (se Solberg 1990; Lind 1994; Fretheim 2014a). Analysene varierer imidlertid med hensyn til a) hvilke av disse betydningsaspektene som inngår i *da* sin semantikk, b) hvordan betydningsaspektene karakteriseres og c) hvilken type representasjon midtstilt *da* antas å modifisere. Med utgangspunkt i korpusdata identifiserer denne artikkelen hvilke føringer midtstilt *da* koder og hvilken representasjon som påvirkes av disse føringene. Svarene på dette leder videre – sammen med Borthens (2014) semantikk for etterstilt *da* – frem til en hypotese om at *da* koder samme prosedurale semantikk i midtstilt og etterstilt posisjon, mens plasseringen i setningen viser hvilken representasjon prosedyrene angår. Dette forklarer distribusjonen og tolkningen av *da* i de respektive posisjonene. Artikkelen anvender analyseredskaper og innsikter fra relevanteorien.

Nøkkelord: Pragmatiske partikler; prosedural semantikk; semantisk rekkevidde; semantikk; pragmatikk; norsk

1 Innledning¹

Aller først er det på sin plass å gjøre klart hvilken *da* artikkelen har til hensikt å si noe om. Formen *da* anvendes både med trykk og uten trykk. I eksemplene i (1) nedenfor leses *da* med trykk, og betydningen er referensiell. *Da* refererer

1. En stor takk til Perlaug Marie Kveen, Christoph Unger og spesielt Kaja Borthen for innspill og kommentarer. Og en stor takk til to anonyme fagfeller som har bidratt generøst med skarpe og konstruktive innspill. Arbeidet med artikkelen er utført som del av NOT-prosjektet, som er finansiert av Norges forskningsråd, prosjektnummer 230782.

til det tidspunktet i fremtiden der referenten til *du* antas å være oppe i (1a), og til det tidspunktet i fortiden da alt begynte å bli bedre i (1b):

- (1) Referanse til tidspunkt
 - a. **Da** er du nok oppe. / Du er nok oppe **da**. (Borthen 2014: 259)
 - b. fra **da** av ble alt bedre (Bokmålsordboka 2017)

I (2ab) leses *da* også med trykk og brukes likeledes til å referere – men denne gangen til et saksforhold i stedet for et tidspunkt:

- (2) Referanse til saksforhold
 - a. **Da** prøver vi noe annet (Andvik 1992: 4)
 - b. **da** kan det være det samme (Bokmålsordboka 2017)

I (2a) refererer *da* til det saksforholdet som er grunnen til at referenten til *vi* prøver noe annet, og i (2b) refererer *da* til grunnen til at det kan være det samme. Andvik (1992: 4) bruker de engelske uttrykkene *thus* og *in that case* til å oversette denne bruken av formen *da*. *Da* med trykk kan altså brukes som referensielt adverb der det refererer til et tidspunkt eller til et saksforhold. I begge tilfeller inngår referansen til *da* i setningens proposisjonelle innhold. Med andre ord, *da* bidrar til sannhetsbetingelsene for ytringen, slik at for eksempel (1b) bare er sann dersom alt ble bedre fra det tidspunktet som *da* refererer til og (2a) bare er sann dersom referenten til *vi* prøver noe annet av den grunnen som *da* refererer til.

Til forskjell fra *da* i (1-2), er *da* trykklett i (3) nedenfor. Her er *da* en subjunksjon og fungerer som diskurskonnektiv:

- (3) Diskurskonnektiv

da ingen hadde innvendinger, ble forslaget vedtatt (Bokmålsordboka 2017)

I (3) fungerer *da* som et bindeord mellom to proposisjoner kommunisert av to ulike segmenter; forslaget ble vedtatt *fordi* ingen hadde innvendinger. Betydningen til *da* i (3) angår altså et årsaksforhold likesom *da* i (2). Forskjellen mellom (2) og (3) er at i (2) inngår *da* i det proposisjonelle innholdet ved å referere til saksforholdet som utgjør årsaken. I (3) gir *da* informasjon om årsaksforholdet mellom de to saksforholdene snarere enn å referere til ett av saksforholdene (se også Blakemore 1987, 2002). På denne måten bidrar *da* til sannhetsbetingelsene til (3) som helhet – ikke til en enkelt av proposisjonene.

Som diskurskonnektiv forekommer trykklett *da* initialt i setningen, men trykklett *da* kan også forekomme i midtstilt posisjon som i (4). Denne artikkelen beskjeftiger seg primært med midtstilt *da*.²

- (4) Midtstilt partikkel
- a. Du er **da** oppe klokka 11! (Borthen 2014: 259)
 - b. det gikk **da** bra (Bokmålsordboka 2017)
 - c. så ble jeg **da** endelig ferdig (Bokmålsordboka 2017)

Midtstilt *da* bidrar ikke til ytringens sannhetsbetingelser. *Så ble jeg endelig ferdig* er sann i de samme situasjonene som (4c).

Trykklett *da* forkommer imidlertid ikke bare som partikkel i midtstilt posisjon; som det fremgår i (5) kan *da* også plasseres i etterstilt posisjon. Heller ikke her bidrar *da* til sannhetsbetingelsene:

- (5) Etterstilt partikkel
- a. Du er oppe klokka 11, **da**? (Borthen 2014: 259)
 - b. nei men Per, **da**! (Bokmålsordboka 2017)
 - c. adjø, **da**! (Bokmålsordboka 2017)

I litteraturen er det generell enighet om at betydningen til midtstilt *da* ikke inngår i det proposisjonelle innholdet i setningen (f.eks. Fretheim 2014a), men det er ikke helt klart hvilken type representasjon midtstilt *da* modifierer. Det er heller ikke klarhet i litteraturen rundt hvilken betydning midtstilt *da* helt nøyaktig bidrar med. Denne artikkelen har som mål å identifisere semantikken til trykklett *da* i midtstilt posisjon. Med andre ord; vi skal finne ut hvilke føringer bruken av midtstilt *da* legger på tolkningen av en ytring. Dette gjøres på bakgrunn av analyser av ytringer med midtstilt *da* fra tre ulike korpus.

-
2. Noen arbeider bruker termen ‘modalpartikkel’ om denne bruken av *da* (se Solberg 1990; Fretheim 1991; Andvik 1992). Av følgende grunner foretrekker jeg i denne artikkelen å ikke betegne *da* som et modalt uttrykk: For det første svekker ikke bruken av *da* – gitt at andre forhold holdes konstante – sikkerheten på at proposisjonen er sann. En ytring av (4c) er for eksempel ikke et svakere utsagn enn en ytring av *så ble jeg endelig ferdig*. *Da* er derfor ikke et modalt uttrykk ifølge anerkjente definisjoner av modalitet (for en oversikt, se Boye 2005, 2012; Berthelin 2017: kapittel 3). For det andre presenteres ikke proposisjonen i en ytring med *da* som sann i en mulig verden – den presenteres som en sann beskrivelse av den verden der ytringen forekommer. Se også Waltereit (2001: 1394) som påpeker at ‘modalpartikler’ ikke ser ut til å ha noe til felles med modalverb utover merkelappen ‘modalitet’, og Thurmair (1989: 3) som mener at begrepet ‘modalitet’ ikke bidrar mye til karakteriseringen av ‘modalpartikler’.

Det er heller ikke klart i den eksisterende litteraturen nøyaktig hva som er forskjellen mellom midtstilt og etterstilt *da*. Bokmålsordboka (2017), for eksempel, deler oppslaget for *da* inn i ulike betydninger, men inndelingen avspeiler ikke noen tydelig eller systematisk forskjell mellom midtstilt og etterstilt posisjon. Og Fretheims (1991, 2014a) beskrivelser av egenskaper ved *da* i ulike posisjoner leder ikke til semantiske beskrivelser som kan forutsi de respektive tolkningene. Med en presis semantikk for midtstilt *da*, inklusiv en presisering av hvilken type representasjon midtstilt *da* påvirker, skal vi identifisere likheter og forskjeller mellom *da* i henholdsvis midtstilt og etterstilt posisjon. Borthen (2014) gir den hittil mest presise empirisk funderte semantikken for etterstilt *da*. Sammenlikningen av *da* i midtstilt og etterstilt posisjon vil derfor bygge på Borthens konklusjoner.

Oversikt over artikkelen: §2 gjennomgår eksisterende studier av midtstilt *da*. Som vi skal se peker disse i ulike retninger med hensyn til hva som er *da* sin semantikk. Den eksisterende litteraturen er imidlertid et godt utgangspunkt for å danne hypoteser om *da* sine betydningsaspekter som kan sjekkes opp mot korpusdata. §3 beskriver studiens teoretiske forankring, og §4 beskriver hvordan undersøkelsen ble gjennomført. Med utgangspunkt i den eksisterende litteraturen undersøker §5 om – og i så fall hvordan – aspekter av kjenthet og adversativitet kommer til uttrykk i tolkninger av ytringer med *da*. Semantikken for midtstilt *da* presenteres i §6. Basert på konklusjonen angående semantikken til midtstilt *da*, samt Borthens (2014) konklusjoner angående semantikken til etterstilt *da*, identifiserer §7 likheter og forskjeller mellom *da* i de to posisjonene og drøfter hvorvidt vi har å gjøre med ett eller to leksikalske oppslag. §8 konkluderer artikkelen.

2 Tidligere studier av midtstilt *da*

Samlet sett er det fem egenskaper som gjerne assosieres med midtstilt *da* i den lingvistiske litteraturen; ordet beskrives som en ‘forsterker’ eller som et ord med ‘forsterkende funksjon’ og assosieres i tillegg med kjenthet, konklusjon, appell, og adversativitet. Det ser ut til å være bred enighet om at *da* er en forsterker (Fretheim 1981, 1991; Solberg 1990) eller har en forsterkende funksjon (Lind 1994; Fretheim 2014a; Bokmålsordboka, 2017), men det er uklart nøyaktig hva det vil si å være en forsterker. Når det gjelder de øvrige egenskapene – kjenthet, konklusjon, appell og adversativitet – spriker litteraturen i ulike retninger med hensyn til hvilke av disse som blir ansett som en del av den semantiske (kontekstuavhengige) betydningen til *da*. La oss se nærmere på

hvilke egenskaper de respektive forfatterne assosierer med *da*, og hvordan de mener disse bør forstås.

Ifølge Lind (1994: 189) signaliserer midtstilt *da* at ytringsinholdet er kjent for mottaker. Videre skriver Lind (s. 190-191) at *da* kan brukes til å markere motsetning, altså en form for adversativitet, og at denne motsetningen for eksempel kan manifestere seg som en opposisjon rettet mot en av samtalepartnernes tidligere ytringer, som i (6):

- (6) RK: ja, men det er veldig vanskelig å komme opp i disse pyramidene,
det er det
ÅJ: og jeg kom opp, helt på topp
RK: ja, men det er **da** vanskelig å klatre der (Lind 1994: 191)³

Ifølge Lind (s. 191) manifesterer *da* sin betydning seg på følgende måte i (6): Ytringsinholdet 'det er vanskelig å klatre der' er en konklusjon basert på kjent informasjon, nemlig kulturspesifikke, encyklopediske antagelser, i dette tilfellet allmennkunnskaper om hvordan det må være å klatre i pyramidene. Ytringsinholdet står samtidig i motsetning til en av tilhørers antagelser, 'det er ikke vanskelig å klatre i pyramidene'. Denne antagelsen kan tilskrives tilhører ettersom han nettopp har sagt at *han* kom helt opp på toppen. Å dømme ut ifra Lind sine analyser er det altså premissene (dvs. antagelser om pyramidene og klatring i (6)) for proposisjonen *p* som antas å være kjente, og ettersom *p* er en slutning ut ifra kjente antagelser, forventer taler at tilhører vil dele oppfatningen hennes om at *p* er sann – også i de tilfeller der tilhører har gitt uttrykk for at han antar $\sim p$. Det som imidlertid ikke er helt klart hos Lind, er hvorvidt hun mener at midtstilt *da* koder motsetning, eller om midtstilt *da* bare anvendes til å uttrykke motsetning i noen kontekster.⁴

De fleste forfattere tilskriver *da* en form for referanse til tilhørers epistemiske utgangspunkt, altså en referanse til hvilke antagelser tilhører tenkes å ha om verden. Dette fremgår ved deres bruk av betegnelser som 'alter-orientert' (Fretheim 1981; Solberg 1990) 'mottakerorientert' (Lind 1994) og 'appeller-

3. Lind (1994) gjengir pauser og overlapp i dataene sine. Et slikt detaljnivå ansees ikke som nødvendig i denne artikkelen.

4. Merk dessuten at det forekommer andre uttrykk i noen av Lind (1994) sine data som kan tenkes å gi effektene som tilskrives *da*. *Men*, for eksempel, brukes gjerne til å signalisere et motsetningsforhold (se Blakemore 2002, for en analyse av engelsk *but*). Det er derfor ikke helt tydelig om det er *da* som leder til motsetningsaspektet i tolkningen av ytringer som den i (6). Dette skal vi vende tilbake til i §6.3.

ende' (Fretheim 2014a), og ved at *da* beskrives som et signal om at ytringsinnholdet er kjent for tilhører (Lind 1994). Fretheim (2014a) bruker begrepet 'gjensidig manifest' til å fange denne egenskapen ved *da* (både i midtstilt og etterstilt posisjon). En antagelse er 'manifest' for et individ dersom hun er i stand til å representere den mentalt og akseptere den som sann eller sannsynligvis sann (se Sperber & Wilson 1986/1995: 43-44; Blass 2000). En antagelse kan være manifest i kraft av at den er kognitivt tilgjengelig for individet, f.eks. via minne eller persepsjon, eller i kraft av at den er en slutning ut ifra antagelser som er kognitivt tilgjengelige for henne. Antagelsen om at denne artikkelen er skrevet med Times New Roman er for eksempel manifest for en leser som kjenner igjen denne skrifttypen ved å se på den. Antagelsen om at artikkelen bruker skriftstørrelse 12 er manifest for en leser i kraft av å være en slutning ut ifra antagelser som er kognitivt tilgjengelige, f.eks. antagelsen om at 'det er vanlig å bruke størrelse 12 i NLT-artikler'. En antagelse er *gjensidig* manifest for to individer dersom antagelsen er manifest for dem begge, og de begge er klar over at deres kognitive omgivelser ('cognitive environment') overlapper på dette punktet (Sperber & Wilson 1986/1995: 38-46; Blass 2000).⁵ Ifølge Fretheim (2014a: 215) uttrykker *da* at proposisjonen er gjensidig manifest, men ikke på ytringstidspunktet; det er heller slik at tilhører vil kunne oppfatte proposisjonen som gjensidig manifest når ytringen er prosessert.⁶ *Da* henleder altså ifølge Fretheim (2014a) tilhørers oppmerksomhet mot en delmengde av de antagelser om verden som både tilhører og taler har tilgang på og tenker på som sanne. Samtidig signaliserer *da* at disse antagelsene skal anvendes som premisser, hvorfra sannheten til proposisjonen følger. Dette forutsier en tolkning av (6) ovenfor der 'det er vanskelig å klatre der' er manifest for tilhører så vel som for taler når ytringen er ferdigprosessert, forutsatt at tilhører gjør bruk av

-
5. Sperber & Wilson (1986/1995) lanserte begrepet gjensidig manifest ('mutually manifest') i forbindelse med forklaringen deres på hvordan og hvorfor kommunikasjon fungerer. I korte trekk: En talers kommunikative intensjon er å gjøre det gjensidig manifest at hun intenderer å kommunisere noe (Sperber & Wilson 1986/1995: 61). Den kommunikative intensjonen må være gjensidig manifest for henne og den tiltenkte tilhøreren for at ytringen hennes (eller et annet stimulus som f.eks. karikert kremting) skal bli forstått som en intensjon om å kommunisere noe. Dette er en forutsetning for at tilhører tolker ytringen. Blass (2000) brukte senere begrepet i analysen av språklige uttrykk og viste hvordan en rekke pragmatiske partikler i engelsk, tysk og hausa brukes til å signalisere at proposisjonen som segmentet uttrykker skal tenkes på som gjensidig manifest. Se også Berthelin & Borthen (2018) og Berthelin, Borthen & Knudsen (2013) for en tilsvarende analyse av norsk *jo*.
 6. Se Davidsen-Nielsen (1996) og Boeg Thomsen (2017) for liknende observasjoner angående midtstilt *da* i dansk.

et sett av felles tilgjengelige antagelser (om pyramidene og klatring) som premisser.

Gjensidig manifesthet er den eneste egenskapen Fretheim (2014a) nevner i sin beskrivelse av den kontekstuavhengige betydningen til *da* (se s. 213). Selv om midtstilt *da* sin semantikk muligens inneholder en form for gjensidig manifesthet, så er ikke dette en tilstrekkelig semantisk analyse. For det første, en beskrivelse av *da* som et signal om at proposisjonen skal anses som gjensidig manifest forutsier ikke Fretheims (2014a) egen analyse av *da* som signal om at proposisjonen først er manifest *etter* at ytringen er prosessert. For det andre tilskriver Fretheim (2014a) også partikkelen *altså* og etterstilt *da* samme semantikk som *da*, altså ‘gjensidig manifesthet’⁷, til tross for at ordene ikke har identiske bruksmåter. Videre er det mye som tyder på at også midtstilt *jo* koder (blant annet) gjensidig manifesthet (Berthelin, Borthen & Knudsen 2013; Berthelin & Borthen 2018). Det er dermed rimelig å spørre seg om ikke midtstilt *da* koder andre betydningsaspekter i tillegg til en form for gjensidig manifesthet som forklarer forskjellene mellom midtstilt *da* og andre lignende partikler.

Et betydningsaspekt det er verdt å sjekke om *da* koder, er adversativitet, for både Lind (1994), Fretheim (2014a), Solberg (1990) og Landgraff (2016) assosierer *da* med dette betydningsaspektet. Av disse forfatterne er det imidlertid bare Landgraff som anser en form adversativitet som en del av *da* sin semantikk og ikke bare en funksjon i visse kontekster. Fretheim skriver at *da* “[...] lett forbindes med at produsenten avviser en oppfatning som adressaten ser ut til å feste lit til” (2014a: 200), men i likhet med Lind ser Fretheim ut til å anse adversativitetsaspektet som en kontekstavhengig betydningsnyanse (se f.eks. s. 200) snarere enn en del av den kodede betydningen til *da*. Solberg nevner et aspekt av motsetning i sin foreløpige hypotese om *da* sin ‘grunnbetydning’ (s. 79), men skriver senere at dette bare er en av mange funksjoner som *da* kan ha.⁸ I konklusjonsskapittelet skriver Solberg likevel at *da* “[...] viser en viss skepsis til tilhørerens evne eller vilje til å følge med på det som blir sagt” (1990: 90). Det er interessant å merke seg Solbergs analyse av eksemplet gjengitt som (7) nedenfor.

- (7) a. Det var **da** hyggelig å få besøk.
 b. Det var *jo* hyggelig å få besøk. (Solberg 1990: 81)

7. Se Borthen (2014) for argumenter mot en slik analyse av etterstilt *da*.

8. Merk at Solberg (1990) ikke skiller mellom *da* i midtstilt og etterstilt posisjon i analysene sine. De fleste av de eksemplene hun diskuterer inneholder *da* i etterstilt posisjon, mens enkelte inneholder *da* i midtstilt posisjon.

Her ser det ut til at *da* – til forskjell fra *jo* – bidrar til tolkningen ved å indikere en forskjell mellom talers og tilhørers epistemiske forhold til proposisjonen. Selv om dette ikke leder Solberg til å konkludere at en form for adversativitet er en del av *da* sin ‘grunnbetydning’, peker observasjonene hennes i retning av at adversativitet – eller iallfall en idé om ulike epistemiske utgangspunkt – er en essensiell del av *da* sitt betydningsbidrag. Hun skriver:

Da uttrykker at taleren ser på proposisjonsinnholdet som gammelt kjent for seg selv, mens han ikke tror det er det for tilhøreren. *Da* vil pga. dette elementet av gammelt kjent stoff, ofte se ut til å kunne byttes ut med *jo*, men et slikt bytte ville gi en sterkere følelse av at innholdet egentlig er kjent av begge samtalepartnere. (Solberg 1990: 81)

Til forskjell fra Solberg (1990) antar Landgraff (2016) ikke at den antagelsen som ytringen med *da* står i opposisjon til, nødvendigvis tilskrives tilhører. Som det fremgår av den semantikken han foreslår, koder *da* at proposisjonen *p* skal tolkes “[...] as standing in opposition to a contextually available assumption $\sim p$ ”. Proposisjonen som inngår i motsetningsforholdet trenger altså bare å være tilgjengelig i konteksten, og den kan dessuten, som Landgraff viser, være tilgjengelig via akkommodering. Til forskjell fra Solberg (1990), Lind (1994) og Fretheim (2014a) inkluderer Landgraff (2016) ikke noe aspekt av kjenthet eller gjensidig manifesthet i den semantikken han foreslår for *da*.

På bakgrunn av denne litteraturgjennomgangen kan man spørre seg hva det helt presist er for slags føring midtstilt *da* koder. De fleste er enige om at *da* signaliserer en form for kjenthet. Spørsmålet er om denne egenskapen ved *da* skal beskrives som en føring på gjensidig manifesthet som Fretheim (2014a) gjør, eller om man heller bør spesifisere den som en føring på et premiss-konklusjonsforhold der premissen er kjent (jf. Lind 1994). Sistnevnte mulighet ville være i tråd med Bokmålsordboka (2017) og med Fretheim (1981, 1991) som tilskriver *da* en såkalt ‘konkluderende’ funksjon. Man kan også spørre seg om det er forskjell på kjenthetsaspektet ved *da* og *jo*, i og med at begge partiklene assosieres med gjensidig manifesthet i litteraturen (Fretheim 2014a, om *da*, og Berthelin, Borthen & Knudsen 2013; Berthelin & Borthen 2018, om *jo*). Denne artikkelens ene forskningsspørsmål er derfor: Hvilken form for kjenthet koder *da*, og hvordan representeres dette best i en semantisk beskrivelse? Når det gjelder adversativitet, spriker litteraturen i ulike retninger med hensyn til hvorvidt dette er en del av midtstilt *da* sin semantikk. Artikkelens andre forsk-

ningsspørsmål er derfor om midtstilt *da* koder en føring på adversativitet og hvordan denne føringen i så fall bør karakteriseres.

Litteraturen om midtstilt *da* er heller ikke helt presis når det gjelder hvilken type representasjon betydningen til midtstilt *da* påvirker. Ifølge Lind (1994) signaliserer midtstilt *da* at *ytringsinnholdet* er basert på noe kjent og står i opposisjon til noe annet, mens det er *proposisjonsinnholdet* hos Solberg (1990) og *den uttrykte proposisjonen* hos Fretheim (2014a) og Landgraff (2016) som påvirkes av betydningen til midtstilt *da*. Ingen av disse beskrivelsene er feil, og forskjellene mellom dem er trolig terminologisk. Eneste problem er at ingen av dem er helt presise. Beskrivelsen ‘ytringsinnholdet’ (Lind 1994) kan forstås som ytringens implikatur i en gitt kontekst så vel som det proposisjonelle innholdet i setningen. Beskrivelsen ‘den uttrykte proposisjonen’ er upresis, fordi det ikke fremgår om midtstilt *da* krever en *kommunisert* proposisjon å hekte seg på. Ytringer av setninger med interrogativ- eller imperativmarkering som dem i (8) *uttrykker* en proposisjon – ‘du blir med i kveld’ – men de kommuniserer ikke dette proposisjonelle innholdet som en beskrivelse av verden (se Wilson & Sperber 1988; Carston 2002: 133-134, 379):

- (8) a. Du blir med i kveld?
- b. Bli med i kveld!

Som vi skal se i §6.2, blir det mer presist å si at midtstilt *da* påvirker en *kommunisert* proposisjon – mer presist ‘basiseksplikaturen’ – fordi dette forutsier distribusjonen og tolkningen av midtstilt *da* i spørsmål og imperativer. Videre er denne presiseringen, som vi skal se i §7, essensiell for å forstå forskjeller og likheter mellom midtstilt og etterstilt *da*.

3 Teoretisk forankring

Analysene av ytringer med midtstilt *da* samt identifikasjonen av *da* sin semantikk er foretatt innenfor det relevanteoretiske rammeverket (Sperber & Wilson, 1986/1995; Carston, 2002). Det relevanteoretiske begrepsapparatet og den klare distinksjonen mellom semantikk og pragmatikk vil vise seg å være spesielt nyttige i analysearbeidet. Relevanteorien har tidligere vist seg å være nyttig i arbeidet med å identifisere de semantiske og pragmatiske egenskapene til pragmatiske partikler og andre prosedurale uttrykk i flere språk (Blakemore 1987; Blass 2000; Borthen & Knudsen 2014). Prosedural betydning er forskjellig fra konseptuell betydning, og forskjellen svarer i grove trekk til forskjellen

mellom betydningen til henholdsvis funksjonsord og innholdsord (Blakemore 1987, 2002; se Carston 2016, for en oversikt over forskning på prosedural betydning). Videre er relevanssteoriens forståelse av semantikk og pragmatikk som en distinksjon mellom kode ('code') og slutning ('inference') nyttig i forståelsen av samspillet – og forskjellen – mellom den semantiske betydningen til et språklig uttrykk og de kontekstavhengige tolkningene uttrykket bidrar til når det opptrer i en ytring (se Sperber & Wilson 1986/1995: 172-173; Carston 2006, 2008). Sist, men ikke minst, er relevans teorien en kognitivt forankret teori om hvordan vi tolker ytringer. Den grunnleggende antagelsen er at mennesker søker etter relevans i omgivelsene og at denne søken etter relevans er sentral i tolkningen av ytringer (Sperber & Wilson 1986/1995).

Enhver ytring underspesifiserer talers kommunikasjonsintensjon (Carston 2002). Uten kontekst og pragmatisk berikelse er det vanskelig å se hva en setning som *Han er for ung* kommuniserer, selv om man behersker norsk og vet hva ordene *han*, *er*, *for* og *ung* betyr og dermed kan avkode betydningen til ordene i ytringen (se Carston 2002: 22). For å forstå hva taler ønsker å kommunisere med en ytring av setningen *Han er for ung* vil det blant annet være nødvendig å danne seg en hypotese om hvem *han* refererer til, og hva det er han er for ung til. Tolkingsprosessen innebærer derfor å berike ytringens logiske form – altså det som er kodet av de språklige uttrykkene som utgjør ytringen – slik at tilhører kommer frem til den tolkningen som taler intenderte å kommunisere med ytringen sin. Teorien om hvordan dette foregår er basert på prinsipper om generell menneskelig kognisjon og kommunikasjon. Falkum & Kjøl (2014) formulerer det på følgende måte:

Ifølge Det kognitive relevansprinsippet er menneskelig kognisjon innstilt mot å maksimere relevans ved bearbeiding av sanseinntrykk (Sperber & Wilson 1986/1995: 260). Relevans er i denne sammenhengen en teknisk term og beskriver en potensiell egenskap ved kognitive inntrykk (for eksempel språklige ytringer, gester, ansiktsuttrykk, og så videre), og vurderes som forholdet mellom mental anstrengelse (prosesseringskostnader) og utbytte (kognitive effekter) ved bearbeiding av slike inntrykk. En såkalt positiv kognitiv effekt medfører en forandring i tilhørers mentale representasjon av verden, og kan innebære at allerede eksisterende antakelser styrkes eller elimineres, eller at kontekstuelle implikasjoner utledes på bakgrunn av ny informasjon. (Falkum & Kjøl 2014: 181)

Det kognitive relevansprinsippet forutsier sammen med det kommunikative relevansprinsippet hvordan og hvorfor tolkning av ytringer er mulig. Ifølge det kommunikative relevansprinsippet skaper ytringer en forventning om at de er

optimalt relevante (Sperber & Wilson 1986/1995), det vil si, en forventning om at mengden kognitive effekter er verdt den mentale energien det koster å prosessere ytringen.

Prediksjonen ut fra relevansprinsippene er at taler ordlegger seg på en slik måte at tilhører vil komme frem til innholdet taleren ønsker å kommunisere gjennom å søke etter optimal relevans i tolkningsprosessen. Det betyr blant annet at tilhører ikke forventes å gjøre bruk av vanskelig tilgjengelige kontekstuelle antagelser med mindre disse leder til forholdsmessig mange kognitive effekter. Og det betyr at taler forventes å ordlegge seg på en slik måte at avkodning av de språklige uttrykkene i samspill med lett tilgjengelige kontekstuelle antagelser leder frem til det hun ønsket å kommunisere, dvs. en optimalt relevant tolkning. Dersom taler ytrer *Han er for ung* i en kontekst der det er snakk om hvorvidt det er lurt at sønnen hennes drar alene på ferie med en kamerat, og hun ønsker å kommunisere at det er dette han er for ung til, da er det rimelig å forvente at tilhører vil utlede nettopp denne tolkningen ved å anvende lett tilgjengelige kontekstuelle antagelser. Tolkningen av ytringen vil være optimalt relevant, fordi den gir kognitiv effekt (f.eks. eliminerer tilhørers antagelse om at sønnen er moden nok til å dra) uten større mentale anstrengelser. En tolkning der sønnen er for ung til å kjøre opp ville kreve at tilhører henter inn antagelser om sønnens ønske om å kjøre opp, selv om disse ikke er tilgjengelige i konteksten. Tilhører vil derfor, alt annet likt, ikke komme frem til at taler med sin ytring ønsker å kommunisere at sønnen er for ung til å kjøre opp, ettersom utledningen av denne tolkningen ville kreve en urimelig mengde mental energi. En slik tolkning vil ikke bli ansett som en optimalt relevant tolkning av ytringen.

Noen ganger er den mest relevante tolkningen av en ytring ikke det som kommuniseres på basiseksplikturnivå⁹ (f.eks. 'han er for ung [til å dra alene på ferie]'), men heller ytringens implikatur (Sperber & Wilson 1986/1995; Wilson & Sperber 2004). La oss si at to foreldre drøfter hvorvidt sønnen deres bør få lov å dra alene på ferie, og moren ytrer *Han er for ung*. Dersom ens sønn er for ung til å dra på ferie alene, da bør man trolig ikke gi ham lov til å dra. Denne slutningen er lett tilgjengelig for faren ettersom samtalen angår hvorvidt sønnen deres bør få lov å dra på ferie alene, og faren kan derfor lett utlede at moren ønsker å kommunisere implikaturen 'vi bør ikke gi ham lov'. Denne im-

9. Carston (2002: 377) gir følgende definisjon av en basiseksplikatur basert på Sperber & Wilson (1986/1995): «An ostensively communicated assumption which is inferentially developed from one of the incomplete conceptual representations (logical forms) encoded by the utterance».

plikaturen gir enda mer kognitiv effekt enn eksplikaturen ‘han er for ung [til å dra alene på ferie]’, fordi den direkte angår det som samtalen handler om. Faren bruker altså kognitiv energi både på å konstruere en eksplikatur og på å trekke den slutningen som leder til implikaturen. Disse mentale anstrengelsene står likevel i forhold til utbyttet ettersom prosessen leder frem til enda flere kognitive effekter – og dermed en optimalt relevant tolkning – enn eksplikaturen ville gjort alene. Videre er det også sannsynlig at moren i denne konteksten ikke bare ønsker å påpeke at sønnen er for ung til å dra, men også at de ikke bør gi ham lov til å dra. Implikaturen konstituerer derfor en plausibel hypotese om hva taler ønsker å kommunisere med ytringen sin, hvilket gjør at utledningen av en implikatur i denne konteksten fører til en optimalt relevant tolkning. Som vi skal se i §6.1 tilbyr relevansprinsippene en forklaring på når en tolkning av en ytring med midtstilt *da* innebærer å utlede en implikatur.

Som nevnt ovenfor skiller relevans teorien mellom prosedural betydning og konseptuell betydning (Blakemore 1987, 2002). Uttrykk som koder konseptuell betydning, f.eks. *bord*, *løpe*, *snill* og *rik*, leder til konseptuelle representasjoner. Uttrykk som koder prosedural betydning legger føringer på tolkningen i form av instruksjoner. “Pragmatiske partikler kan uttrykke forhold som for eksempel ‘Dette står i kontrast til noe du antar’, ‘Dette er en konklusjon’, eller ‘Dette er noe jeg vil du skal gi meg respons på’” (Borthen 2014: 261). Pragmatiske partikler spiller derfor en viktig rolle i fortolkningen av ytringer: De koder prosedurale instruksjoner om hvordan det proposisjonelle innholdet i ytringen skal anses, og hvordan det relaterer seg til andre antagelser og ytringer som er i spill i kommunikasjonssituasjonen (Blakemore 1987). For eksempel: En ytring av *Han er rik, men han er snill* kommuniserer to proposisjoner, ‘han er rik’ og ‘han er snill’. Gitt at *men* svarer til engelsk *but* (se Blakemore 2002) kan vi analysere *men* sitt bidrag som en instruksjon om å anse ‘han er snill’ som en antagelse som står i opposisjon til en mulig slutning fra forrige proposisjon ‘han er rik’. Med andre ord, *men* legger en prosedural føring på tolkningen slik at ‘han er snill’ blir presentert som en eliminering av en mulig slutning ut i fra ‘han er rik’, f.eks. ‘dersom man er rik så er man egoistisk’.

Også midtstilt *da* ser ut til å kode prosedural heller enn konseptuell betydning, ettersom den eksisterende litteraturen om midtstilt *da* assosierer denne partikkelen med betydninger som kjenthet og adversativitet. Når denne artikkelen undersøker hvilken betydning *da* koder, er dette altså en undersøkelse av hvilke prosedurale føringer *da* legger på tolkningsprosessen. En semantikk for midtstilt *da* vil dermed bestå av prosedurale føringer. Innenfor relevans teorien er prosedurale føringer å forstå som semantikk på lik linje med føringer

for utledning av en konseptuell representasjon (se f.eks. Wilson 2016). Koblingen mellom *men* og instruksjonen om å anse proposisjonen som å stå i opposisjon til en mulig slutning fra den foregående diskursen, er like konvensjonell som koblingen mellom *hund* og begrepet HUND. Disse koblingene er språkbrukerens viten om hva *hund* og *men* betyr, altså viten om hvilke betydninger de bringer med seg inn i tolkningsprosessen og dermed en del av det å beherske den norske språkkoden. Til sammenlikning er det den pragmatiske kompetansen som gjør tilhører i stand til å utlede hvilken spesifikk hund det er snakk om, og hvilken spesifikk slutning proposisjonen i *men* sin rekkevidde står i opposisjon til i den gitte konteksten.

4 Metode

Analysegrunnlaget for artikkelen består av autentiske forekomster av midtstilt *da* hentet fra tre ulike korpus som er produsert av Tekstlaboratoriet (2010-2017),¹⁰ nemlig Oslo-korpuset (bokmålsdelen), BigBrother-korpuset, og Norsk Talespråskorpus - Oslodelen.¹¹ Alle de tre korpusene er tagget og søkbare, men det er ikke mulig å skille mellom formen *da* brukt som referensielt adverb, diskurskonnektiv og partikkel når man søker i dem. Hvert søk nødvendiggjorde derfor en manuell utsiling av forekomster der formen *da* ikke ble brukt som partikkel. I de to talespråskorpusene, BigBrother-korpuset og Norsk Talespråskorpus, er det mulig å lytte til sekvensene og dermed bruke tilstedeværelse av trykk til å sile ut ytringer med referensielt *da*.

Av de i alt 131 innsamlede ytringene med trykklett midtstilt *da* i deklarativsetninger er det en del (42) som inneholder negerende uttrykk, f.eks. *ikke*, og/eller andre uttrykk for opposisjon, som for eksempel svarordet *Jo* (se Fretheim 2014b) og konjunksjonen *men*. I og med at ett av forskningsspørsmålene er hvorvidt *da* koder en form for adversativitet (jf. §2), valgte jeg innledningsvis å fokusere på ytringer med midtstilt *da* uten noen form for negasjon eller opposisjon uttrykt ellers i ytringen. Tilstedeværelsen av språklige uttrykk som legger føringer på tolkningen i form av adversativitet ville ha utgjort en fare for å svekke validiteten av analysene, fordi det er vanskelig å bestemme hvorvidt et adversativitetsaspekt i en tolkning av disse ytringer skyldes tilstedeværelsen av det gitte uttrykket, eller om det skyldes en føring kodet av

10. Se Tekstlaboratoriet (2010-2017) for detaljer.

11. Midtstilt *da* er trolig ikke like frekvent i alle dialekter, og noen morsmålsbrukere rapporterer at de ikke bruker denne partikkelen midtstilt, bare etterstilt. Takk til Kaja Borthen og studentene hennes på NORD2318 ved NTNU for å påpeke dette.

midtstilt *da*. Å undersøke forekomster av *da* i ytringer uten negerende elementer gjør det med andre ord enklere å se hvorvidt, og i så fall hvordan, et adversativitetsaspekt manifesterer seg når *da* brukes i en ytring. Eksempler med andre pragmatiske partikler og uttrykk som tydelig påvirker den epistemiske statusen til proposisjonen – f.eks. *må*, *i hvert fall* og *håpe* – ble også silt ut fra første del av analysearbeidet, ettersom ett av forskningsspørsmålene angår hvorvidt *da* koder gjensidig manifesthet eller en annen form for kjenthet. Analysegrunnlaget ble dermed i første omgang snevret inn fra 131 ytringer med midtstilt *da* til 19 “rene” dataenheter. Dataene ble analysert og kodet med henblikk på å kartlegge hvorvidt tolkingen av segmentene med midtstilt *da* inneholder egenskaper som kjenthet, gjensidig manifesthet og adversativitet, og i så fall på hvilken måte. Tolkningen av de originale ytringene med *da* ble også sammenliknet med tolkingen av tilsvarende ytringer uten *da* i samme kontekst (se §5). Etter utformingen av en presis hypotese om midtstilt *da* sin semantikk ble denne testet på de resterende dataene (se §6.3).

Som nevnt i §2 er en av hensiktene med artikkelen å presisere hvilken type representasjon midtstilt *da* legger føringer på; den uttrykte proposisjonen eller en *kommunisert* proposisjon som for eksempel basiseksplikatur eller implikatur. For å besvare dette spørsmålet er det nyttig å undersøke bruken av *da* i setninger med imperativ- og interrogativmarkering av årsaker som ble beskrevet i seksjon §2. Analysegrunnlaget for midtstilt *da* i spørsmål består av 27 forekomster som resulterer fra et målrettet søk i Oslo-korpuset bokmålsdelen¹² og en enkelt forekomst fra BigBrother-korpuset som kom opp ved andre søk, dvs. 28 til sammen.¹³ Søk etter trykklett midtstilt *da* i imperativer resulterte i ett enkelt eksempel i Oslo-korpuset bokmålsdelen.

12. Det ble også søkt etter *da* i spørsmål i BigBrother-korpuset og Norsk Talespråkskorpus – Oslodelen. Søket var *da* – 1–10 ord intervall – ?. Ingen av de treff som kom opp ved slike søk var tilfeller av trykklett midtstilt *da*.

13. Dette eksemplet kom opp ved det generelle søket etter forekomster av formen *da*. Transkripsjonen inneholder ikke ? og kom derfor ikke opp ved målrettede søk etter *da* i spørsmål i BigBrother-korpuset. At ytringen er presentert som et spørsmål blir imidlertid tydelig når man lytter til segmentet. (Takk til Perlaug Marie Kveen.)

5 Mulige betydningsaspekter

5.1 Kjenthet og premiss-konklusjonsforhold

Denne undersøkelsen viser de funnene i datamaterialet som kaster lys over følgende spørsmål: Koder *da* en føring på en form for kjenthet, og hvordan kan i så fall denne føringen best beskrives? Dette innebærer blant annet å undersøke om det er proposisjonen i *da*-segmentet eller *premissen* for proposisjonen i *da*-segmentet som presenteres som kjent.

En del av ytringene med *da* i datamaterialet gir tolkninger der proposisjonen representerer en konklusjon basert på en premiss som er antatt kjent for tilhører. La oss gjennomgå noen eksempler som viser hvordan disse forholdene manifesterer seg i datamaterialet:

- (9) – Var Einar Gerhardsen en større politisk leder enn Lenin? - Det var **da** en absurd sammenlikning! Vladimir Iljitsj Lenin brakte i hovedsak ulykke til det russiske folk. Gerhardsen brakte vel langt på vei lykke til det norske. (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

I (9) har tilhører spurt om Einar Gerhardsen var en større politisk leder enn Lenin. Taler begynner svaret sitt med en ytring med *da* der han kommuniserer at den sammenlikningen som tilhører har bedt ham utføre, er absurd. Ytringen av segmentet med *da* inviterer tilhører til å aktivere kontekstuelle antagelser – f.eks. om hvor mye makt henholdsvis Gerhardsen og Lenin hadde, deres politiske virker, gjerninger osv. – som støtter opp om talers evaluering av sammenlikningen som absurd. Uten *da* hadde det ikke vært like tydelig at avsender anser proposisjonen ‘det var en absurd sammenlikning’ som epistemisk tilgjengelig for tilhører. Legg merke til at det likevel ikke ville vært helt presist å si at det er proposisjonen i *da*-segmentet i seg selv som presenteres som en kjent antagelse. Dette ville i så fall være via akkommodering, ettersom tilhører nettopp har bedt taler utføre den gitte sammenlikningen og dermed neppe kan tenkes å mene at en slik sammenlikning er absurd – iallfall ikke forut for ytringen med *da*. En passende analyse er derfor en der det er premissen, *q*, for proposisjonen som er kjent for tilhører. *Da* brukes med andre ord i (9) til å kommunisere at en antagelse *q* (f.eks. om hvor mye makt henholdsvis Gerhardsen og Lenin hadde, deres politiske virker, gjerninger osv.), som er tilgjengelig for tilhører så vel som for taler, er en premiss ut ifra hvilken man kan slutte seg til proposisjonen *p* ‘det var en absurd sammenlikning’. Antagelsen *q* kan tenkes å være viten som en journalist forventes å ha, dersom hun har fått i

oppdrag å intervju noen om Einar Gerhardsen. Denne hypotesen – altså at det er premissen for *p* i *da*-segmentet snarere enn *p* i *seg selv* som presenteres som kjent for tilhører – er i tråd med Lind (1994: 191) som skriver at *da* signaliserer at *p* er basert på kulturspesifikke eller encyklopediske antagelser. Hypotesen er likeledes i tråd med Fretheim (2014a) sitt utsagn om at proposisjonen som *da* modifierer antas å være gjensidig manifest, ikke på ytringstidspunktet, men når ytringen er prosessert. Det er altså en slags epistemisk dynamikk i ytringer med midtstilt *da* som kommer til uttrykk i data som (9): Tilhører antas trolig ikke å mene at sammenlikningen er absurd på ytringstidspunktet gitt at hun nettopp har bedt taler utføre denne sammenlikningen. Men dersom hun drar inn den encyklopediske kunnskapen sin om Lenin og Gerhardsen, så vil hun kunne slutte seg til at sammenlikningen er absurd, og det er *da* som gir denne instruksjonen om å dra inn denne viten i tolkningen av ytringen.

(10) er et annet eksempel på at *da* brukes til å instruere tilhører om å dra inn kjente antagelser som støtter opp om proposisjonen i *da*-segmentet:

- (10) – Har du “tjyvtrent” i VM-løypene? - Jeg bor perfekt med tanke på VM, bare to minutter unna løypene. Det er **da** blitt noen turer der, ja. (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

I (10) brukes *da* neppe til å indikere at proposisjonen *p* ‘det er blitt noen turer der’ i *seg selv* er kjent – *da* brukes snarere til å henvise til de antagelsene som leder til *p*. Disse antagelsene er blitt tilgjengelige for tilhører i løpet av ytringene forut for segmentet med *da*, der taler forteller at han bor tett på skiløypene. Ut i fra denne informasjonen kan man slutte seg til at *p* ‘det er blitt noen turer der’. På denne måten er bruken av *da* med på å rettferdiggjøre at taler har “tjyvtrent”, ettersom *da* henviser til saksforhold som gjør *p* sannsynlig; geografisk nærhet gjør det sannsynlig eller opplagt at man drar og trener.

Midtstilt *da* gir ofte, som eksemplifisert ovenfor, opphav til en tolkning der proposisjonen er en konklusjon basert på en premiss som er en forventet kjent antagelse. Det er imidlertid ikke sikkert at dette er prosedyren som *da* koder. Det er nemlig en del tilfeller i datamaterialet der det er vanskelig å identifisere en antagelse som kan tenkes å være intendert som premiss for proposisjonen i *da*-segmentet. I tilfeller som (11) ser det heller ut til å være antagelsen representert av proposisjonen i *da*-segmentet som *i seg selv* er antatt kjent for tilhører:

- (11) Anne Mona dusjen er ferdig
 Rodney nå må folk bare komme seg opp for nå er det fire timer
 igjen
 Ramsy jeg skal få opp fyr i dem
 nå får dere stå opp det er fire timer igjen
 folk la **da** seg tidlig i går med (BigBrother-korpuset)¹⁴

I (11) modifierer *da* en proposisjon som er gjensidig manifest i kraft av at den er kjent for tilhørerne så vel som for taler. De bor alle sammen i BigBrother-huset og kan derfor alle tenkes å ha observert at folk la seg tidlig i går. Eller de kan i det minste forventes å kunne komme på at dette er tilfelle, selv om de ikke nødvendigvis har denne antagelsen langt fremme i minnet på ytringstidspunktet. Det er vanskelig å identifisere en antagelse som kan fungere som intendert premiss for antagelsen om at beboerne i BigBrother-huset la seg tidlig kvelden før. Proposisjonen i *da*-segmentet er i seg selv viten som tilhørerne har, snarere enn en konklusjon basert på viten de har. Likevel er det tydelig at *da* ikke bare presenterer proposisjonen som kjent for tilhører, men snarere inviterer tilhørerne til å gjenkalle de minnene fra kvelden før som inkluderer p. Noe liknende gjør seg gjeldende i data som (12) og (13):

- (12) Det her er¹⁵ de kongelige gjester fra hele Europa møter jubileumsbyen neste år. Fiskhallen må vekk før den tid. Gerd Janne Husby, kalt Gerda, har sterke meninger om dette. Kanskje hun er inhabil også. Gjemt bak Fiskhallen, ned mot kanalen, ligger restauranten “Rederiet”. Gerda er daglig leder der, uten¹⁶ ha noe eierforhold. Sånn sett er hun fri og frank. Og dessuten: Det er **da** ytringsfrihet her i landet! (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

Proposisjonen p ‘det er ytringsfrihet her i landet’, som modifiseres av *da* i (12), er ikke presentert som en konklusjon basert på tilgjengelig kulturell eller encyklopedisk viten – den er snarere å regne som kulturell eller encyklopedisk viten i seg selv. Ytringens relevans består neppe i at tilhører skal tenke på en

14. For å øke lesbarheten er transkripsjonen forenklet. For eksempel er pauser gjengitt her som .. og flere uavbrutte turer av samme taler er gjengitt som én ytring. Forenklingen er gjort uten at viktig informasjon går tapt. Minimalresponser som *mm* er for eksempel ikke tatt ut.

15. Ordstilling som i originalen.

16. Originalen mangler trolig å her.

kjent premiss og ut i fra denne slutte seg til at *p* er sann. Likevel er det tydelig at *da* signaliserer at tilhører minnes på at hun selv har viten som støtter opp om sannheten til *p* snarere enn å ukritisk akseptere *p* som manifest.¹⁷ I tillegg til dette ligger ytringens relevans også i den implikaturen som tilhører forventes å utlede på bakgrunn av ytringen med *da*. Det er ytringsfrihet her i landet, og derfor er det greit at Gerda uttaler seg, selv om hun kan sies å være inhabil i saken, og selv om noen kunne finne på å kritisere henne for å ha sterke meninger.

Også i (13) nedenfor forekommer *da* i en ytring der relevansen neppe ligger i at *p* er en slutning basert på en kjent premiss, men heller i at *p* selv er en kjent premiss, som skal brukes til å utlede en implikatur:

- (13) Det har vært brukt mot Jamtfall at han mangler erfaring på internasjonalt nivå, men det er ingen sannhet lenger. Mannen har **da** spilt mot Porto, Milan, IFK Göteborg, Legia Warszawa, Besiktas, Panathinaikos... Mottakeren av all denne rosen blir nesten litt skremt. (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

Da er del av det segmentet som informerer om at Jamtfall har spilt mot Porto, Milan, IFK Göteborg, Legia Warszawa, Besiktas, Panathinaikos osv. Relevansen til denne delen av ytringen ligger i at den utgjør en kjent antagelse som skal brukes som premiss for å utlede en implikatur; Jamtfall mangler *ikke* internasjonal erfaring, ettersom han har spilt mot de nevnte utenlandske klubbene.

Det er altså et aspekt av 'kjenthet' i tolkningen av samtlige forekomster av midtstilt *da*. Proposisjonen i *da*-segmentet er ofte et resultat av en slutning ut i fra kjente tilgjengelige antagelser (som i (9) og (10)), men andre ganger er proposisjonen kjent i seg selv (som i (11-13)). Med andre ord ser det ut til at *da* legger en føring på proposisjonen slik at den er gjensidig manifest, uten å legge føringer på hvorvidt den er gjensidig manifest i kraft av å være en konklusjon basert på en kjent antagelse eller i kraft av å være kjent i seg selv. Likevel ser det ut til at *da* koder en mer spesifikk versjon av gjensidig manifesthet. I de tilfeller der proposisjonen er kjent i seg selv (jf. (11-13)) signaliserer *da* nemlig at tilhørers egne antagelser støtter opp om sannheten til *p* snarere enn å bare presentere *p* som manifest for tilhører. Det vil si at *da* i samtlige data signaliserer en epistemisk prosess der antagelsen *p* styrkes ved at et sett av antagelser *q*

17. Avisens lesere er naturligvis klar over at det er ytringsfrihet i Norge uansett om *da* er med i ytringen eller ikke. Tilstedeværelsen av *da* signaliserer at tilhører har viten som støtter opp om sannheten til *p*.

støtter opp om antagelsen *p*. Dette vil bli tydeligere dersom vi sammenligner *da* med *jo*, som også koder gjensidig manifesthet.

5.2 Gjensidig manifesthet, midtstilt *da* og midtstilt *jo*

Jo koder en instruksjon om å utlede en implikatur der den kommuniserte proposisjonen i *jo*-segmentet anvendes som premiss, samt at proposisjonen skal anses som gjensidig manifest (Berthelin, Borthen & Knudsen 2013; Berthelin & Borthen 2018). For *da* på den andre siden, er det heller slik at en optimalt relevant tolkning noen ganger (jf. (11-13)), men ikke alltid (jf. (9)), innebærer å tolke proposisjonen som en premiss i utledningen av en implikatur (jf. §5.1). *Da* koder altså ikke en føring på implikaturer, og er altså forskjellig fra *jo* på dette punktet. De to partiklene har imidlertid det til felles at de begge koder en føring på en form for gjensidig manifesthet. Det er derfor ønskelig med en kort sammenlikning av midtstilt *da* og midtstilt *jo*.

I eksempler som (9) og (10) er proposisjonen i ytringen med *da* gjensidig manifest i kraft av at den representerer en antagelse som tilhører kan slutte seg til basert på viten som er tilgjengelig for både henne og taler. Og i eksempler som (11), (12) og (13) er proposisjonen i *da*-ytringen gjensidig manifest i kraft av at den i seg selv representerer kulturell eller encyklopedisk viten. La oss først sammenligne *da* og *jo* i den første typen tilfeller, altså da der proposisjonen er gjensidig manifest i kraft av å være basert på en premiss som er kjent. I (9') nedenfor er *da* byttet ut med *jo*, noe som gjør ytringen mer manipulerende enn originalen med *da*:

- (9') – Var Einar Gerhardsen en større politisk leder enn Lenin?
 – Det var jo en absurd sammenlikning!

Ved bruk av *jo* i (9') – så vel som *da* i (9) – kommuniserer taler at proposisjonen i ytringen er gjensidig manifest, og i denne konteksten vil proposisjonen være gjensidig manifest i kraft av å være en konklusjon man kan trekke på bakgrunn av felles tilgjengelige antagelser om Gerhardsen og Lenin. Ved nærmere ettersyn blir det imidlertid klart at versjonen med *jo* er forskjellig fra originalversjonen med *da*. Til forskjell fra (9) med *da* gjør bruken av *jo* i (9') at proposisjonen presenteres som gjensidig manifest *på ytringstidspunktet* – eventuelt via en forventning om akkommodering. Versjonen med *da*, derimot, tillater en tolkning der tilhører ikke har en aktivert antagelse om *p* på ytringstidspunktet, men vil oppdage at *p* er manifest når hun har aktivert et sett av

felles tilgjengelige antagelser om Lenin og Gerhardsen.¹⁸ Denne analysen av forskjellen mellom *da* og *jo* i (9-9') støttes av Solbergs (1990) analyse av det minimale paret vist som (7) i §2. Om dette skriver Solberg at “[d]*a* uttrykker at taleren ser på proposisjonsinnholdet som gammelt kjent for seg selv, mens han ikke tror det er det for tilhøreren” hvorimot *jo* gir “en sterkere følelse av at innholdet egentlig er kjent av begge samtalepartnerne” (s. 81). Selv om bruken av *da* i (9) presenterer proposisjonen ‘det var en absurd sammenlikning’ som gjensidig manifest, er det samtidig et tydelig signal om at tilhører selv har tilgang på antagelser som støtter opp om at p er manifest. Ved bruken av *jo* er det mindre sannsynlig at tilhører konsulterer kontekstuelle antagelser som kan gjøre proposisjonen manifest – proposisjonen presenteres bare som gjensidig manifest. I og med at tilhører umulig kan ha en allerede eksisterende representasjon av p i sitt minne i (9') (hennes spørsmål indikerer nettopp at sammenlikningen *ikke* er absurd) kan vi forklare hvorfor bruken av *jo* – til forskjell fra *da* – er påfallende manipulerende og muligens unaturlig.

Relevansen til en ytring med *jo* ligger delvis i utledningen av implikaturen som er basert på den gjensidig manifeste proposisjonen (Berthelin & Borthen 2018). Relevansen til en ytring med *da* ser i større grad ut til å være å styrke en antagelses status som gjensidig manifest. Hva da med de tilfellene der proposisjonen i *da*-segmentet er en antagelse som i seg selv er kjent for tilhører og taler, f.eks. som i (11), (12) og (13)? Kan man også her tale om en epistemisk prosess der manifestheten til p styrkes? Det skal vi se på nå.

I det minimale paret med *da* og *jo* nedenfor er proposisjonen gjensidig manifest i kraft av at den representerer encyklopedisk viten som avisens lesere med rimelighet kan forventes å ha:

- (12) Det her er de kongelige gjester fra hele Europa møter jubileumsbyen neste år. Fiskhallen må vekk før den tid. Gerd Janne Husby, kalt Gerda, har sterke meninger om dette. Kanskje hun er inhabil også. Gjemt bak Fiskhallen, ned mot kanalen, ligger restauranten “Rederiet”. Gerda er daglig leder der, uten ha noe eierforhold. Sånn sett er hun fri og frank. Og dessuten:

Det er **da** ytringsfrihet her i landet! (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

- (12') Det er *jo* ytringsfrihet her i landet!

18. Det vil si, i begge tilfeller har proposisjonen i realiteten vært gjensidig manifest hele tiden, og forskjellen mellom *jo* og *da* ligger i hvorvidt (taler antar at) tilhører *husker på* at p er manifest for henne.

Begge versjoner av (12) ser ut til å presentere proposisjonen som gjensidig manifest. Likevel er det en subtil forskjell mellom originalversjonen (12) med *da* og versjon (12') med *jo*, og denne forskjellen ser ut til å ligge nettopp i den epistemiske prosessen tilhører er forventet å gjennomgå. Ved bruken av *jo* i (12') presenteres proposisjonen som gjensidig manifest på ytringstidspunktet og trolig som så selvfølgelig at den kan skli i bakgrunnen som 'gammelt kjent' for både tilhører og taler; det er som vi vet ytringsfrihet her i landet, og dermed er det helt greit at Gerda deler sine (sterke) meninger. Bruken av *da* i originalversjonen (12) gir et signal om at en del av relevansen i ytringen ligger i å styrke antagelsen om at det er ytringsfrihet her i landet, og at tilhører har tilgang på et sett av antagelser som støtter opp om sannheten til denne antagelsen. Det virker med andre ord som om versjonen med *da* i større grad anerkjenner at tilhørerne – eller noen andre – kan tenkes å ha glemt at 'det er ytringsfrihet her i landet' selv om dette egentlig er en antagelse som er manifest for dem, og at de vil innse dette dersom de gjør bruk av deres tilgjengelige viten om Norge. Det er altså igjen slik at *da* – til forskjell fra *jo* – henleder oppmerksomheten mot at tilhører er i besittelse av antagelser som støtter opp om p, heller enn å bare presentere p som gjensidig manifest. Dette betyr ikke at noen nødvendigvis er uenige i at det er ytringsfrihet her i landet, men snarere at noen har glemt å ta det i betraktning når de trakk konklusjoner angående Gerda og handlingene hennes.

Ut ifra denne korte sammenlikningen fremgår det at *da* – i likhet med *jo* – koder en føring på gjensidig manifesthet, men at *da* sin føring er mer spesifikk; *da* signaliserer at p er manifest ved å henlede oppmerksomheten mot antagelser som støtter opp om p, mens *jo* signaliserer at p er eller burde være akseptert som sann på ytringstidspunktet. I tillegg til dette fremgår det av sammenlikningen at *da* i større grad enn *jo* vekker en idé om at tilhører (eller noen andre) antar at ~p, ikke er klar over p, eller har glemt at p, til tross for at p egentlig er gjensidig manifest.¹⁹ Dette bringer oss videre til det neste hypotetiske betydningsaspektet ved *da* som artikkelen skal undersøke, nemlig adversativitet.

19. En proposisjon p kan være manifest for et individ selv om hun ikke antar at p og selv om hun aldri noen gang har hatt en aktivert antagelse om p. For eksempel, proposisjonen 'Cleopatra og Janis Joplin har aldri spist frokost sammen' var ikke blant mine antagelser om verden før nylig da jeg begynte å konstruere dette eksemplet (basert på Sperber & Wilson 1986/1995: 40). Antagelsen 'Cleopatra og Janis Joplin har aldri spist frokost sammen' har imidlertid vært manifest for meg en god stund, ettersom den har vært tilgjengelig ut ifra mine kognitive omgivelser like lenge som jeg har vært i besittelse av antagelser om når henholdsvis Cleopatra og Janis Joplin levde.

5.3 *Adversativitet*

I de analyserte dataene opptrer midtstilt *da* bestandig i ytringer der den intenderte tolkningen inneholder en antagelse om adversativitet mellom to antagelser. Dette er for eksempel tilfellet i (9) presentert i §5.1 der taler bruker *da* til å modifisere proposisjonen ‘det var en absurd sammenlikning’. Denne proposisjonen står i motsetning til en antagelse som tilskrives tilhører; hun har nettopp bedt taler sammenlikne Einar Gerhardsen og Lenin, hvilket gjør det rimelig å anta at *hun* ikke tenker på denne sammenlikningen som absurd. Det er 5 av de 19 “rene” dataenhetene der *da* modifierer en proposisjon som uttrykker en evaluering av noe som et avvik fra normalen. I (14) nedenfor, for eksempel, evalueres et sett av regler som *streng*, og i (15) evaluerer taler den fordelingen av personalansvar som tilhører nettopp har beskrevet, som *rar*:

- (14) 158 du jeg satt sånn og skrev en mail og hadde halvt øre .. på men så
satt jeg meg ned innimellom da
157 mm
158 men det var e så mye støy i rommet så jeg fikk ikke med meg så
kan vi ikke ha den så høyt .. tv-en så men det var liksom .. den
derre reklamasjonen for programmet var at de lager e alt de spiser
får de tak i selv da .. at det var filos- at de skulle får tak i naturen
157 * mm * å ja
158 så var de ute og plukket bringebær i han var med på bringebærtur
da ... med datteren og moren og han Giertsen da
157 mm
158 og så spør han om (uforståelig) man kunne spise noen så sier hun
jenta hun er kanskje fem år da .. “Bare plukke ikke spise”
157 å ja (latter)
158 “Å det var **da** veldig strengt” sa han
157 streng * strenge .. rutiner der ja
(Norsk Talespråkskorpus)
- (15) 127 (latter) .. ja .. ja hv- hvilket ansvar er det du har nå egentlig ?
128 * (latter)
nei jeg er em .. en av sju seksjonsledere som # har personalansvar
for e # togførerne våre da
127 er de delt i sju ?
128 det er delt i sju ja

- 127 hva slags inndeling er det da det var **da** rart .. er det ukeinn- -
innde- ukedaginndeling ?
- 128 * nei det var n- s- * nei da det er ikke det det er em .. for at hver
leder skal ha .. bedre oversikt og en lite_grann gruppe da
(Norsk Talespråkskorpus)

Når det gjelder *da* og adversativitet bør vi først og fremst legge merke til at eksempler som (15) bekrefter at adversativitetsforhold uttrykt av ytringer med *da* – i motsetning til Fretheims (2014a: 200) analyser – ikke alltid involverer en antagelse som tilskrives tilhører (se også Landgraff 2016). Adversativitetsforholdet kan like gjerne manifestere seg mellom *p* i *da*-segmentet og en antagelse som tilskrives en mer eller mindre spesifikt definert tredjepart, eller taler selv på et tidligere tidspunkt (f.eks. (16) lenger nede). I (15) står proposisjonen i *da*-ytringen i motsetning til en antagelse som like gjerne kan tilskrives de som har bestemt fordelingen av personalansvaret og ikke nødvendigvis tilhører. Disse folkene har laget inndelingen, og de kan derfor tilskrives antagelsen $\sim p$, dvs. antagelsen at det *ikke* er en rar inndeling. (16) nedenfor viser at proposisjonen i *da*-segmentet også kan stå i motsetning til en antagelse som tilskrives taler selv på et tidligere tidspunkt:

- (16) Du kikker til siden og ser landskapet, retter blikket på veien igjen, og kikker på nytt til siden. Jøss, utbryter du, dette har jeg **da** sett før! Og det har du. Men det var for ett sekund siden da du først kikket ut av sidevinduet. (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

Referenten til *du* – som er den som utbryter *Jøss, dette har jeg da sett før* – hadde tydeligvis glemt at hun hadde sett referenten til *dette* da hun først kikket ut av sidevinduet. Hun har altså glemt *p*, og da hun oppdager at *p* går hun fra å *ikke* ha en aktivert representasjon av *p* til å ha en aktivert representasjon av *p*. Når ytringer med *da* uttrykker adversativitet, kan adversativitetsforholdet altså involvere tidligere antagelser til den som bruker *da* i ytringen eller antagelsene til en mer eller mindre spesifikt identifisert tredjepart så vel som antagelsene til tilhører. Felles for alle disse tilfellene er at proposisjonen i *da*-segmentet står i motsetning til en annen proposisjon som tilskrives noen andre enn taler på tale-tidspunktet. Det blir altså for snevert å si at ytringer med *da* uttrykker motsetning til noe tilhører har sagt eller tenkes å mene. Mer presist blir det å si at adversativitetsaspektet involverer en antagelse som tilskrives andre eller taleren selv på et tidligere tidspunkt, og at en mer spesifikk identifisering av denne eller

disse andre er en pragmatisk betinget tolkning (se Landgraff 2016 for en liknende analyse).

Også (12) og (13), som ble presentert tidligere, illustrerer sammenhengen mellom bruken av *da* og et signal om adversativitet. Dessuten er disse dataene interessante i og med at det her ikke bare er proposisjonen i *da*-segmentet som inngår i et adversativitetsforhold med en annen antagelse, men også implikaturen av segmentet med *da*. Det proposisjonelle innholdet i ytringen *det er da ytringsfrihet her i landet!* i (12) representerer triviell informasjon. Dersom prosesseringen av denne ytringen i konteksten i (12) skal lede til kognitive effekter – og dermed være verdt prosesseringen – så må den sees i relasjon til det at Gerda har uttalt seg på tross av at noen vil mene at hun er inhabil eller kanskje kunne finne på å kritisere henne for å ha for sterke meninger. En mulig implikatur er at det er greit at Gerda uttaler seg og/eller har sterke meninger. Altså; ytringene forut for segmentet med *da* antyder at noen kunne anse Gerda for inhabil eller anse meningene hennes for sterkere enn rimelig, og segmentet med *da* er premiss for en slutning som motsier disse “noens” antagelser. Det vil si, segmentet med *da* representerer en antagelse (‘det er ytringsfrihet her i landet’), som noen har glemt å ta med i beregningene da de trakk konklusjoner om hvorvidt det er rimelig at Gerda uttaler seg. Også i data som (13) inngår implikaturen utledet på bakgrunn av segmentet med *da* i et motsetningsforhold med en kontekstuell tilgjengelig antagelse: Forut for segmentet med *da* ble antagelsen $\sim q$, ‘Jamtfall mangler erfaring på internasjonalt nivå’, uttrykt – trolig intendert som tilskrevet en tredjepart – og proposisjonen p i *da*-segmentet, ‘Mannen har spilt mot Porto, Milan, IFK Göteborg, Legia Warszawa, Besiktas, Panathinaikos’, gir adgang til å utlede implikaturen q , nemlig ‘Jamtfall *har* erfaring på internasjonalt nivå’, ettersom $p \rightarrow q$. Noen har altså glemt å ta p i betraktning og feilaktig sluttet seg til $\sim q$.

Når midtstilt *da* brukes i en ytring kan adversativitetsaspekter altså manifestere seg på implikturnivå så vel som på eksplikturnivå: I tilfeller som (14) og (15) antar noen $\sim p$, og segmentet med *da* styrker manifestheten til p ved å henlede oppmerksomheten på antagelser som støtter opp om p (jf. §5.1-5.2). I (14) ser det ut til at noen tilskrives antagelsen om at det er en rimelig regel at man bare får plukke og ikke får spise, mens ytringen med *da* kommuniserer basiseksplikaturen ‘det [at man ikke får spise men bare får plukke] er veldig strengt’. I (15) er det likeledes basiseksplikaturen, her ‘[det å dele inn personalansvar på den omtalte måten] er rart’, som står i motsetning til en antagelse om det motsatte, og som i dette tilfellet tilskrives de som har laget personalinndelingen. I tilfeller som (12) og (13) har noen glemt at p (det er ytringsfrihet her i

landet, Jamtfall har spilt mot Porto, Milan, IFK Göteborg, Legia Warszawa, Besiktas, Panathinaikos) og dermed feilaktig sluttet seg til $\sim q$ (Gerda bør ikke uttale seg, Jamtfall mangler internasjonal erfaring). Segmentet med *da* styrker manifestheten til *p*, hvilket leder til den – ifølge taler – korrekte konklusjonen *q* (Gerda kan godt uttale seg, Jamtfall har internasjonal erfaring). Felles for alle disse tilfellene er at taler gjør oppmerksom på at det må tas hensyn til den proposisjonen som segmentet med *da* representerer. I noen tilfeller leder dette til utledning av implikaturer (Gerda kan godt uttale seg, Jamtfall har internasjonal erfaring), mens det i andre tilfeller ikke er nødvendig å utlede en implikatur for at ytringen skal være optimalt relevant, fordi basiseksplikaturen (det [at man ikke får spise men bare får plukke] er veldig strengt, [det å dele inn personalansvar på den omtalte måten] er rart) gir tilstrekkelig med kognitiv effekt.

Her blir det igjen hensiktsmessig å foreta en kort sammenlikning med *jo* for å oppnå klarhet rundt semantikken til *da* og innsikt i hvordan denne er forskjellig fra *jo* sin semantikk. Som nevnt tidligere, koder *jo* en føring på utledning av implikaturer. Man bør også legge merke til at mange *jo*-fasiliterte implikaturer inngår i et motsetningsforhold med en annen tilgjengelig proposisjon (se Berthelin & Borthen 2018). *Da* krever ikke at motsetningen manifesterer seg på implikturnivå – *da* krever ikke engang at det utledes en implikatur. I tilfeller som f.eks. (14) og (15) manifesterer motsetningen seg på basiseksplikturnivå, og utledning av en implikatur er neppe en del av en optimalt relevant tolkning av segmentet med *da*; basiseksplikaturen gir rikelig med kognitive effekter i seg selv. Det er naturligvis mulig å slutte seg til i (15) at de med personalansvar er dumme, siden de har laget en rar inndeling. Men utledning av en slik implikatur er ikke nødvendig for at ytringen skal gi mening, og dermed trolig heller ikke del av talers kommunikasjonsintensjon. Et forsøk på å utlede en implikatur vil dermed være unyttig bruk av kognitiv energi i tilfeller som (15). Dersom *da* koder en føring på adversativitet, så er dette altså en føring på *basiseksplikaturen*. Tilfellene der ytringen med midtstilt *da* kommuniserer en implikatur som inngår i et motsetningsforhold (f.eks. (12) og (13)) er også forutsigbare ut ifra hypotesen om at *da* legger føringene sine på basiseksplikaturen: Taler gjør oppmerksom på at ytringens basiseksplikatur er gjensidig manifest, og at noen som ikke tar hensyn til *p* bør ta hensyn til *p*, ettersom denne forglemmelsen eller sviktende erkjennelse av *p* har ledet dem til feilaktige konklusjoner om verden, nemlig $\sim q$.

Før vi formulerer en semantikk for midtstilt *da* som inneholder en føring på adversativitet, er det på sin plass å diskutere om adversativitet er en del av

den kodede betydningen. Ser man nærmere på dataene ovenfor, viser det seg at *da* ikke bestandig er å regne som den eneste faktoren som støtter utledningen av adversativitetsaspektet i tolkningen. En tolkning av en ytring der taler kommuniserer at noe er absurd, strengt eller rart (jf. (9), (14) og (15)) vil trolig – også uten *da* – innebære en antagelse om at noen kunne anse det omtalte saksforholdet som f.eks. rasjonelt, rimelig eller normalt, eller bare ikke hadde tenkt på at det er noe unormalt ved saksforholdet. Det vil si, adversativiteten i tolkningen av tilfeller som (9), (14) og (15) ville trolig bestå også uten bruk av *da*. Disse eksemplene er dermed ikke særlig mye tydeligere tegn på at *da* koder adversativitet enn de dataene som ble silt ut fra første analyse på grunn av forekomster av negasjonsord som *men*, *ikke* og svarordet *jo* (jf. §4).

Det er imidlertid to andre observasjoner som støtter hypotesen om at *da* koder adversativitet: For det første inneholder tolkningen et aspekt av adversativitet i alle de 19 tekstutdragene som danner grunnlaget for “laboratorie-analysen” av *da*, dvs. forekomstene der det ikke er andre tydelige negasjonsuttrykk til stede. For det andre viser det seg at dersom man fjerner *da* fra originalversjonen av data som (12), så er adversativitetsaspektet ikke like lett tilgjengelig:

- (12) Det her er de kongelige gjester fra hele Europa møter jubileumsbyen neste år. Fiskhallen må vekk før den tid. Gerd Janne Husby, kalt Gerda, har sterke meninger om dette. Kanskje hun er inhabil også. Gjemt bak Fiskhallen, ned mot kanalen, ligger restauranten “Rederiet”. Gerda er daglig leder der, uten ha noe eierforhold. Sånn sett er hun fri og frank.
- a. Og dessuten : Det er **da** ytringsfrihet her i landet!
 - b. Og dessuten : Det er ytringsfrihet her i landet!

Originalversjonen i (a) med *da* skaper en ide om at noen hadde glemt å ta med i overveielsene sine at det er ytringsfrihet her i landet, og denne effekten hadde ikke vært (like tydelig) til stede uten *da*. Med andre ord, antagelsen om at noen ikke antar p forut for ytringstidspunktet er ikke like lett tilgjengelig uten *da*, og utledningen av implikaturen ‘det er greit at Gerda uttaler seg’ er derfor heller ikke like lett tilgjengelig uten *da*: La oss si at *da* signaliserer at det er noen som ikke antar p på ytringstidspunktet. Dersom man ikke tar i betraktning at det er ytringsfrihet her i landet, kunne man feilaktig trekke den konklusjonen at det *ikke* er greit at Gerda uttaler seg. Og den konklusjonen har noen tydeligvis trukket, gitt at Gerda beskrives som en som har sterke meninger og kanskje er inhabil. Dersom vi antar at *da* i (12) signaliserer at basiseksplikaturen beskriver

en antagelse som noen bør ta hensyn til, kan vi forklare hvorfor *da* bidrar til utledningen av implikaturen.

Også (11), gjentatt nedenfor, illustrerer at tilstedeværelsen av *da* fører til at proposisjonen tolkes som en representasjon av et saksforhold som noen ikke hadde tatt i betraktning:

(11)	Anne Mona	dusjen er ferdig
	Rodney	nå må folk bare komme seg opp for nå er det fire timer igjen
	Ramsy	jeg skal få opp fyr i dem
		nå får dere stå opp det er fire timer igjen
		folk la da seg tidlig i går med (BigBrother-korpuset)

De andre beboerne i BigBrother-huset ligger og sover, og Anne Mona, Rodney og Ramsey mener at de bør stå opp, ettersom noe viktig skal skje om fire timer. Ramseys ytring *folk la da seg tidlig i går med* gir inntrykk av at han synes at det er underlig at de andre fremdeles ligger og sover. Denne tolkningen hadde ikke vært like tilgjengelig uten *da* i denne konteksten. Deltagerne er trolig mest opptatt av å få de andre til å stå opp, og muligens ikke like opptatt av hvorvidt det er underlig at de fremdeles sover. Dersom vi antar at basiseksplikaturen ‘folk la seg tidlig i går’ presenteres som noe de andre ikke hadde tatt i betraktning, kan vi forklare hvorfor det blir enklere å utlede implikaturen om at han synes det er underlig at de fremdeles ligger og sover.

I tråd med ovenstående diskusjon konkluderer jeg med at *da* koder en føring på adversativitet, slik at basiseksplikaturen representerer en proposisjon som noen bør ta hensyn til. Det vil si, det er enten slik at noen antar $\sim p$ (f.eks. (14) og (15)), eller noen har glemt å ta p i betraktning når de trakk konklusjoner om verden (f.eks. (12), (13), (9) og (11)). I tillegg til å være i tråd med Landgraaffs (2016) foreslåtte semantikk er dette i tråd med Linds (1994) beskrivelse av *da* som et uttrykk med en appellerende effekt, og med Fretheims (2014a) beskrivelse av ytringer med *da* som uttrykk for et ønske om at proposisjonen skal bli gjensidig manifest, hvorfra det følger at tilhører ikke nødvendigvis anså p som manifest forut for ytringstidspunktet. Til forskjell fra Fretheim (2014a) ser jeg det som nødvendig å inkludere et adversativitetsaspekt i semantikken til *da*; analysene av eksemplene fra korpusene peker i retning av at adversativitet bestandig er en del av en optimalt relevant tolkning av en ytring med *da* i tillegg til at *da* viser til eksistensen av felles tilgjengelige antagelser som støtter opp

om *p*. Neste avsnitt formulerer en semantikk for midtstilt *da* basert på disse funnene.

6 Semantisk og pragmatisk analyse av midtstilt *da*

6.1 Semantikken og pragmatikken til midtstilt *da*

Basert på ovenstående analyser foreslår jeg følgende semantikk for midtstilt *da*:

(17) Semantikk for midtstilt *da*:

I en ytring som inneholder midtstilt *da* og brukes til å kommunisere basiseksplikaturen $b(p)$, tolk ytringen slik at:

DEL1: $b(p)$ er epistemisk motivert av en eller flere tilgjengelige antagelser

DEL2: noen bør ta hensyn til p

§6.2 utdyper hypotesen om at midtstilt *da* modifierer basiseksplikaturen. Men først, la oss se nærmere på hvordan føringene i Del 1 og Del 2 forutsier de tolkningene vi får når midtstilt *da* opptrer i en ytring.

Del 1 sier at den kommuniserte proposisjonen skal ansees som epistemisk motivert av tilgjengelige antagelser. En proposisjon er en representasjon av en beskrivelse av et saksforhold. Beskrivelser kan være sanne eller usanne og en proposisjon er derfor et epistemisk objekt. Når antagelser motiverer en proposisjon er det derfor nødvendigvis i form av *epistemisk* motivasjon. Føringen i Del 1 er dermed i overensstemmelse med de tilfellene der proposisjonen representerer en antagelse som tilhører kan slutte seg til ut ifra antagelser som er tilgjengelige for både ham og taler (f.eks. (9) og (10)). Den forutsier også de tilfellene der proposisjonen representerer viten som er kjent for tilhører så vel som for taler (f.eks. (11), (12) og (13)) og styrkes ved at det henvises til eksistensen av, og tilgjengeligheten til, antagelser som støtter opp om *p*. På dette punktet er midtstilt *da* ikke helt ulik midtstilt *jo*, ettersom begge koder en føring på gjensidig manifesthet. Som Del 1 i (17) uttrykker, er *da* sin føring på gjensidig manifesthet mer snever enn *jo* sin; *jo* signaliserer bare at *p* er gjensidig manifest, mens *da* mer spesifikt henleder oppmerksomheten mot eksistensen av felles tilgjengelige antagelser som styrker *p* epistemisk (jf. §5.2).

Som vi så i §5.3 signaliserer *da* også en antagelse om at det er noen som ikke tok hensyn til *p* når de trakk konklusjoner om verden – for eksempel fordi

de har glemt *p* eller fordi de mener at $\sim p$ – til tross for at *p* egentlig er gjensidig manifest. Dette aspektet ved tolkninger av *da*-yringer forutsies av Del 2 i (17). Adversativitetsforholdet i tolkninger av yringer med *da* kan involvere antagelsene til tilhører, men også talers egne antagelser på et tidligere tidspunkt eller antagelsene til en mer eller mindre spesifikt identifisert tredjepart. Del 2 inneholder derfor ikke videre spesifikasjoner av hvem ‘noen’ er. Semantikken i (17) forutsier altså at midtstilt *da* presenterer proposisjonen som en antagelse som har vært epistemisk tilgjengelig hele tiden – dvs. den har hele tiden vært en del av tilhørers (eller noen andres) kognitive omgivelser – men i forbindelse med de aktuelle temaene som samtalen handler om, har tilhører eller noen andre altså unnlatt å aktivere denne antagelsen.

I §5.1 så vi at en optimalt relevant tolkning av yringer med *da* noen ganger, men ikke alltid, innebærer å utlede en implikatur. Spørsmålet er nå om vi kan forutsi under hvilke omstendigheter yringer med *da* krever at det utledes en implikatur med proposisjonen som premiss. Gitt de relevante teoretiske prinsippene om menneskelig kognisjon (Sperber & Wilson 1986/1995; jf. §3 ovenfor) er prediksjonen som følger: I de tilfeller der proposisjonen i *da*-segmentet i seg selv antas å være kjent for tilhører, skal denne anvendes som premiss i deriveringen av en implikatur. Og i de tilfeller der *p* antas å være manifest i kraft av å være en konklusjon basert på noe kjent, da er det ofte ikke noe krav om å utlede en implikatur på bakgrunn av *p* for å oppnå en optimalt relevant tolkning. En slik hypotese virker rimelig gitt at en optimalt relevant tolkning er en der mengden kognitive effekter står i forhold til prosesseringskostnadene. I (9), for eksempel, har tilhører trolig ikke aktivert antagelsen om at det er absurd å sammenlikne Gerhardsen og Lenin. Dersom tilhører forventes å bruke kognitiv energi på å aktivere felles tilgjengelige antagelser (om Gerhardsen og Lenin) som konstituerer premissen for at han kan akseptere *p* (‘det var en absurd sammenlikning’) som sann, så er det kanskje ikke rimelig å forvente at han også utleder en implikatur. Det kan videre tenkes at ytringen i slike tilfeller faktisk gir en akseptabel mengde kognitive effekter ved å aktivere den kunnskapen som taler for at *p* er sann; tilhører gikk fra å ikke tenke at *p* til å aktivere en antagelse om at det er epistemisk støtte for at *p*. En slik tolkning er trolig tilstrekkelig til å påvirke tilhørers mentale representasjon av verden. Tilhører forventes derfor ikke å oppleve det som nødvendig å bruke ekstra kognitiv energi på å utlede en implikatur, fordi han opplever tilstrekkelig kognitiv effekt uten å utlede en implikatur.

I de tilfeller der *p* i seg selv er gammel (men glemt) kunnskap er det derimot rimelig å forvente at tilhører utleder en implikatur på bakgrunn av *p* for at yt-

ringen skal bli optimalt relevant. En leser av en norsk avis har trolig på et tidligere tidspunkt i livet sitt hatt en aktivert antagelse om at det er ytringsfrihet i Norge. Når ytringen med *da* i (12) minner leser på at hun selv har viten som støtter opp om sannheten til proposisjonen ‘det er ytringsfrihet her i landet’, er det rimelig å forvente at hun vil lete etter optimal relevans på implikativnivå for at denne opplysningen skal ha noe å si for hennes mentale representasjon av verden; det er ytringsfrihet her i landet, altså er det greit at Gerda uttaler seg.

I andre tilfeller kan det tenkes at en optimalt relevant tolkning vil innebære *både* å aktivere gjensidig manifeste antagelser som leder til aksepten av *p* og derivere en implikatur på bakgrunn av *p*. Dette er forventet å skje hvis og bare hvis utbyttet i form av kognitive effekter rettferdiggjør denne forholdsvis store prosesseringskostnaden. (10) ser ut til å være et slikt tilfelle. Tilhører har trolig ikke tidligere i sitt liv hatt en aktivert antagelse om at ‘det har blitt noen turer i løypene på taler’. Denne proposisjonen er manifest fordi den er en tilgjengelig slutning ut i fra *q* ‘taler bor tett på løypene’, og bor man tett på løypene er det sannsynlig at man har vært og trent. Selve det at *p* får sin epistemiske status i kraft av at taler bor tett på løypene er med på å rettferdiggjøre at taler har ‘tjuvtrent’. Ytringen med *da* kommuniserer altså at *p* er gjensidig manifest i kraft av å være en konklusjon fra en tilgjengelig premiss *q* og at denne epistemiske sammenhengen mellom premissen *q* og proposisjonen *p* rettferdiggjør at saksforholdet som *p* beskriver har funnet sted. Med andre ord, det er ganske mange nye antagelser om verden å hente i en slik tolkning, og det er derfor verdt det å både hente inn antagelsene som støtter opp om *p* og utlede en implikatur (rettferdiggjørelsen av at taler har tjuvtrent).

Med de to føringene i (17) kan vi altså forutsi at midtstilt *da* henleder oppmerksomheten på felles tilgjengelige antagelser som styrker *p* epistemisk, og som noen bør ta i betraktning i sine antagelser om verden. Og med pragmatiske prinsipper, slik disse er formulert i det relevanteoretiske rammeverket, kan vi forme velfunderte hypoteser om når en ytring med midtstilt *da* leder til utledning av en implikatur.

6.2 Hvilken type representasjon legger da føringene sine på?

Semantikken i (17) sier at ytringer med midtstilt *da* blir brukt til å kommunisere en basiseksplikatur, og at det er denne typen representasjon som påvirkes av føringene. At midtstilt *da* legger føring på en *kommunisert* proposisjon som tilsvarer ytringens basiseksplikatur forutsier distribusjonen av midtstilt *da* i ytringer av imperativer og spørsmål. Dette skal vi se nedenfor.

Det første som er verdt å merke seg i denne sammenhengen er at midtstilt *da* opptrer svært sjeldent i imperativkonstruksjoner. En gjennom søkning av Oslo-korpuset (bokmålsdelen) ga bare ett enkelt treff der formen *da* opptrer i midtstilt posisjon i en imperativkonstruksjon og kanskje kan leses uten trykk:

- (18) - Nei, da, gutten min. Men mamma er så glad i dag, skjønner du - så fryktelig glad. “ - Hvorfor det da, mamma? “ Tore skjønte fremdeles ingen verdens ting av det hele. Enda mer forvirret ble han da han så at mor hadde tårer i øynene. Hun som hadde sagt hun var så forferdelig glad! Når en var glad, gråt en vel ikke, resonnerte lille Tore. - Men så fortell **da** hva som har hendt! “ maste Gerda. (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

Imperativmarkering signaliserer at ytringens relevans ikke ligger i det proposisjonelle innholdet som en beskrivelse av verden, men snarere i nødvendigheten eller det ønskelige i at proposisjonen blir sann (Wilson & Sperber 1988). Ytringer med imperativmarkering *kommuniserer* altså ikke en proposisjon (og dermed ingen basiseksplikatur) – de presenterer det proposisjonelle innholdet som en beskrivelse av et ønskelig saksforhold, altså en høyereordenseksplikatur. Dersom midtstilt *da* legger føringene sine på basiseksplikaturen er det derfor ikke overraskende at *da* opptrer så sjeldent – hvis noensinne – sammen med imperativmarkering. Prediksjonen ut fra semantikken i (17) er at midtstilt *da* i kombinasjon med imperativmarkering legger en uforholdsmessig stor kognitiv byrde på tilhører som må konstruere en hypotese om en kommunisert proposisjon (som er epistemisk styrket av tilgjengelige antagelser og som noen bør ta i betraktning). Dette er naturligvis ikke noen komplett umulig oppgave, og en mulig kandidat til en slik kommunisert proposisjon i (18) er at ‘tilhører skal fortelle hva som har hendt’. Legg imidlertid merke til at denne proposisjonen nærmest har karakter av å være en høyereordenseksplikatur, i og med at det proposisjonelle innholdet i ytringen er beriket slik at det innlemmes i en høyereordensbeskrivelse; ‘tilhører skal [fortelle hva som har hendt]’ (Sperber & Wilson 1986/1995; Carston 2002: 377). Jo større avstikkere fra semantikken en tolkning krever, jo kognitivt dyrere er den, alt annet likt (jf. §3). Semantikken i (17) forutsier derfor at tolkninger av imperativer med midtstilt *da* er kognitivt dyre fordi midtstilt *da* legger føringer på basiseksplikaturen. At midtstilt *da* i beste fall er vanskelig å prosessere i imperativkonstruksjoner støttes også av hypotesen om at midtstilt *da* koder epistemisk støtte til antagelsen i sin rekkevidde: Ytringer av setninger med imperativmarkering presenterer proposi-

sjonen som ønskelig, dvs. den er sann i en ønskelig verden (Wilson & Sperber 1988), og kan derfor neppe styrkes epistemisk i den verden der ytringen forekommer.

I denne forbindelse er det også interessant å merke seg at norsk har et annet uttrykk, nemlig etterstilt *da*, som forekommer ganske ofte i imperativer (se Borthen 2014). Denne distribusjonen er ikke overraskende ettersom etterstilt *da* ikke legger føringene sine på basiseksplikaturen, men snarere på talehandlingen – som er en type høyereordenseksplikatur (Sperber & Wilson 1986/1995; Carston 2002: 377). Forskjellen mellom midtstilt og etterstilt *da* vil bli diskutert videre i §7.

I likhet med ytringer av setninger med imperativmarkering kommuniserer heller ikke ytringer av spørsmål det proposisjonelle innholdet sitt som en beskrivelse av verden (Wilson & Sperber 1988).²⁰ Det at *da* legger føringene sine på basiseksplikaturen er imidlertid ikke i konflikt med det faktum at *da* forekommer i ytringer av spørsmål. Alle de 28 korpusdataene med midtstilt *da* i spørsmål gir en tolkning der spørsmålet er retorisk. Fjerner man *da* fra disse ytringene viser det seg at den retoriske biasen enten svekkes eller forsvinner. Det at semantikken til midtstilt *da* knytter seg til basiseksplikaturen, forklarer hvorfor midtstilt *da* bidrar med et retorisk aspekt i tolkningen av spørsmål. La oss begynne med å se på midtstilt *da* i ytringer der syntaksen er deklarativ, mens talehandlingen er et spørsmål. I slike tilfeller etterfølges setningen av et spørsmålsteget i skriftlige kilder, heller enn et punktum eller et komma:

- (19) Hvorfor skal man da bry seg med å utfordre Egners retningslinjer for forestillingens sceniske liv og levnet? Når interessen for dette pekefingerpedagogiske og ikke så rent lite moralske stykke barneteater er så stor også blant dagens småroller – kan man ikke la det i fred? Det selger, det morer, det gleder **da** fortsatt? (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

20. Wilson & Sperber (1988) analyserer interrogativer med henvisning til kategorien 'interpretive use'. Det vil si, en ytring av en setning med interrogativmarkering brukes til å representere de antagelsene som taler anser som relevante svar (se s. 18-26). En så sofistikert analyse av ytringer av spørsmål er ikke nødvendig for den foreliggende analysen av midtstilt *da*. For å forstå distribusjonen av midtstilt *da* i ytringer av spørsmål er det tilstrekkelig å observere forskjellen mellom a) ytringer som presenterer det proposisjonelle innholdet som en beskrivelse av verden og dermed kommuniserer en basiseksplikatur, og b) ytringer som ikke presenterer det proposisjonelle innholdet sitt som en beskrivelse av verden og dermed *ikke* kommuniserer en basiseksplikatur.

I (19) kommuniserer taler en tydelig bias i retning av at den omtalte forestillingen fortsatt morer og gleder; tydeligere enn det som hadde vært tilfelle dersom *da* ikke hadde vært med i ytringen. I tråd med semantikken i (17) bidrar *da* til tolkningen slik at proposisjonen *p* er gjensidig manifest og at noen bør ta hensyn til *p*. Ved å bruke *da* henleder taler oppmerksomheten mot de antagelser som støtter opp om *p*, og når ytringen med *da* i (19) presenteres som et spørsmål får vi derfor en tolkning der spørsmålet er retorisk.

Midtstilt *da* kan også opptre i ytringer med interrogativmarkering i form av *hv*-ord:

- (20) Atle Skårdals iboende optimisme lar seg ikke stanse av regnet. Hva har man **da** en paraply til? (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

På samme vis som i (19) bidrar *da* i (20) til en tolking der spørsmålet er retorisk. Taler kommuniserer antagelsen om at man *har* en paraply til noe, og denne kommuniserte antagelsen blir optimalt relevant ved å inngå i forklaringen på hvordan Atle Skårdal klarer å tviholde på optimismen sin og ikke lar seg stanse av regnet. Denne tolkningen hadde trolig også vært tilgjengelig uten *da*, men ikke like lett. *Da* letter tolkningsprosessen ved å signalisere at ytringen skal tolkes slik at den kommuniserer en antagelse som er epistemisk styrket av felles tilgjengelige antagelser (f.eks. om paraplyers funksjonalitet) og som noen bør ta hensyn til. Dersom man ikke tar hensyn til hvor funksjonell en paraply faktisk er, kan dette lede til den feilaktige antagelsen om at regnvær er en hindring, for eksempel. Midtstilt *da* bidrar altså igjen til å utlede en tolkning av ytringen som et retorisk spørsmål fordi *da* krever en kommunisert antagelse å hekte seg på på basiseksplikturnivå.

Den siste typen spørsmål vi skal ta for oss her er de som har interrogativ syntaks:

- (21) Har de **da** råd til det? (Fretheim 2014a: 203)

Om dette eksempelet skriver Fretheim at det kan virke som om taler uttrykker et retorisk spørsmål, mer presist en indirekte formidling av tanken om at subjektreferenten kanskje ikke har råd til referenten til *det* (2014a: 203). Legg merke til at dersom man fjerner *da* fra tilfeller som (21) blir ytringen et åpent spørsmål i stedet for et retorisk spørsmål. Dette kan forklares med at midtstilt *da* krever en kommunisert antagelse å hekte seg på, som er epistemisk støttet og neglisjert av noen. I (21) er den kommuniserte antagelsen 'de har ikke råd

til det', til tross for at ytringen er den positive varianten *Har de da råd til det?*. Det gjenstår å finne ut om ytringer med midtstilt *da* i kombinasjon med interrogativ syntaks alltid tolkes slik at taler kommuniserer antagelsen om negasjonen av det proposisjonelle innholdet i segmentet, eller om dette varierer. Det vi imidlertid kan konkludere med på nåværende tidspunkt, er at midtstilt *da* krever at det språklige materialet i segmentet berikes til en kommunisert antagelse, dvs. en basiseksplikatur. Dette forklarer nemlig hvorfor samtlige spørsmål med midtstilt *da* i datasettet tolkes som retoriske.

At midtstilt *da* tar basiseksplikaturen i sin rekkevidde forklarer hvorfor imperativer med midtstilt *da* i beste fall er kognitivt dyre å prosessere, mens spørsmål med midtstilt *da* kan berikes pragmatisk og bli optimalt relevante. En siste observasjon som er verd å nevne i denne forbindelse er følgende: Midtstilt trykklett *da* opptrer sjeldent i kombinasjon med interrogativ syntaks og *hv-spørreord*.²¹ Når formen *da* opptrer midtstilt i kombinasjon med interrogativ syntaks eller *hv-spørreord*, så er den mest naturlige tolkningen oftest en der formen *da* leses med trykk, og dermed tilfeller av referensielt *da*, ikke partikkelen *da*.²² Det er derimot ikke vanskelig å finne eksempler som (19) i Oslo-korpuset der midtstilt trykklett *da* opptrer i et spørsmål med deklarativ syntaks. Slike observasjoner er neppe noen overraskelse dersom midtstilt *da* tar basiseksplikaturen i sin rekkevidde: For å utlede basiseksplikaturen i ytringer som inneholder *hv-spørreord* må den åpne proposisjonen berikes pragmatisk, f.eks. slik at man har en paraply til *noe* i (20). Og i (21) måtte segmentet med *da* berikes slik at den *negative* versjonen av det proposisjonelle innholdet konstituerer basiseksplikaturen. Utledningen av basiseksplikaturen i begge disse tilfeller krever mer pragmatisk berikelse enn utledningen av en basiseksplikatur på bakgrunn av et segment med deklarativ ordstilling. Det kan derfor tenkes at dis-

21. Denne observasjonen støttes av Landgraß (2016) som rapporterer at han verken finner forekomster av midtstilt trykklett *da* i ja/nei-spørsmål eller i *hv-spørsmål* i Oslo-korpuset (bokmålsdelen). Selv fant jeg bare to forekomster av midtstilt trykklett *da* i ja/nei-spørsmål, dvs. spørsmål med interrogativ syntaks, og en enkel forekomst i *hv-spørsmål*. De resterende forekomstene av midtstilt *da* i spørsmål hadde deklarativ ordstilling etterfulgt av ?.

22. Ofte kommer dette til uttrykk ved at det er en klar antesedent i konteksten, f.eks. ved at *da*-segmentet følger et segment med kondisjonaltolkning.

tribusjonen av midtstilt *da* i de ulike typer spørsmålsytringer henger sammen med hvor mye kognitiv energi det krever å utlede en basiseksplikatur ut ifra ytringer av setninger med de respektive konstruksjonene.

6.3 *Da i kombinasjon med negasjonsuttrykk og epistemiske uttrykk*

Nå som vi har på plass en presis hypotese om semantikken til midtstilt *da*, er det ønskelig å sjekke at den også forutsier tolkingen av *da* i resten av de 131 korpusdataene. Av hensyn til plass skal jeg nøye meg med å presentere eksempler der *da* opptrer sammen med negasjonsuttrykk og epistemiske uttrykk.

- (22) De har for alvor funnet tonen og på fingeren glimter det i nyinnkjøpte forlovelsesringer. Hele tida svinger de seg på gulvet, for det meste med hverandre, men det er **da** plass til å ta seg en svingom med en annen partner også. (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

Da bidrar til en tolkning der proposisjonen ‘det er plass til å ta seg en svingom med en annen partner også’ presenteres som epistemisk støttet av felles tilgjengelige antagelser, f.eks. ‘det er moralsk akseptabelt å danse med andre enn sin forlovede,’ og ‘det kan være morsomt å danse med ulike partnere.’ Dersom man tar bort *da*, presenteres proposisjonen bare som informasjon uten henvisning til denne epistemiske støtten. Legg merke til at *men* sørger for at det fremdeles vil være et element av adversativitet i tolkingen selv om man tar bort *da*. Gitt at norsk *men* har samme betydning som engelsk *but*, signaliserer *men* at proposisjonen (‘det er plass til å ta seg en svingom med en annen partner også’) er i opposisjon til en slutning som man kan trekke på bakgrunn av den foregående diskursen (se Blakemore 2002). I (22) kunne en slik slutning være ‘dersom man er forlovet bør man bare danse med sin forlovede’ eller ‘dersom man er forlovet har man bare lyst til å danse med sin forlovede’. Bruken av *men* i (22) signaliserer at proposisjonen ‘det er plass til å ta seg en svingom med en annen partner også’ står i motsetning til slike mulige slutninger. *Da* er altså ikke alene om å bidra med et adversativt aspekt, men det er tydelig at *da* bidrar med et annet adversativt aspekt enn *men*: Når *da* opptrer i (22) får vi en tolkning der noen kunne tenkes å faktisk ha trukket slutninger som for eksempel ‘dersom man er forlovet bør man bare danse med sin forlovede’ eller ‘dersom man er forlovet har man bare lyst å danse med sin forlovede’. Denne effekten forutsies av semantikken i (17): Ifølge Del 2 signaliserer *da* at ytringen skal tolkes i lys av at noen bør ta hensyn til p. De som kunne tenkes å ha trukket feilaktige slutninger om hvordan forlovede par bør (ha lyst til å) forholde seg

bør altså ta hensyn til proposisjonen i *da*-segmentet. I de andre eksemplene i datasettet der *da* opptrer sammen med *men* får vi samme effekt; *men* signaliserer at proposisjonen står i motsetning til en mulig slutning, og *da* signaliserer at noen kan tenkes å ha trukket denne slutningen og derfor må ta hensyn til *p* som er gjensidig manifest.

I (23) opptrer *da* sammen med *ikke*. Anette holder på å lære Lars Joakim å svinge en rockering rundt magen:

- (23) Anette: (latter) tar du magen så bare stå med magen fram og tilbake
 Lars Joakim: klarer **da** ikke det jeg (BigBrother-korpuset)

Som forutsagt av Del 1 i semantikken i (17) bidrar *da* med betydningsaspektet 'det er felles tilgjengelig epistemisk støtte for sannheten til proposisjonen 'Lars Joakim klarer det ikke''. Når det gjelder Del 2 bør det merkes at dette aspektet kunne vært kontekstuell tilgjengelig i (23) også uten *da*: Anette antar trolig at Lars Joakim vil klare å svinge rockeringen rundt magen siden hun forsøker å lære ham det. Lars Joakims ytring kommuniserer at han *ikke* klarer det, altså kommuniserer han en proposisjon som Anette ikke har aktivert. Dette forholdet kan muligens utledes fra konteksten, men bruken av *da* gjør det tydelig for Anette at Lars Joakim ønsker å signalisere at proposisjonen 'Lars Joakim klarer det ikke' er noe *hun* har glemt å ta hensyn til og noe som er epistemisk støttet av felles tilgjengelige antagelser.

I (24) opptrer *da* sammen med det epistemiske modal verbet *må*:

- (24) - Det går ikke an at folk blir utnyttet på denne måten. De fleste som leter etter bolig nå, er studenter. Dette må **da** være ulovlig, sier Kristin Sandereid, leder i Norsk Studentunion. (Oslo-korpuset bokmålsdelen)

I tråd med beskrivelsene av *må* i Norsk referansegrammatikk (Faarlund *et al.* 1997: 580) uttrykker *må* i (24) at språkbrukeren regner det som nødvendigvis sant at referenten til *dette* er ulovlig. Et utsagn med epistemisk *må* er et deduktivt utsagn (Faarlund 1997: 584), og som sådan *må* antagelsen om at proposisjonen sannsynligvis er sann, være basert på "noe" (se f.eks. van der Auwera 1981: 81; Kratzer 2012: 7). I tilfeller som (24) kan dette "noe" tenkes å være viten om andre former for utbytting som er ulovlig, hvilket gjør det sannsynlig at den utbyttingen av boligsøkende studenter som *dette* refererer til også er ulovlig. Epistemisk *må* signaliserer altså i likhet med midtstilt *da* at det er

epistemisk støtte for proposisjonens sannhet. Bruken av *da* er imidlertid ikke overflødig i (24); der epistemisk *må* signaliserer at taler anser proposisjonen som epistemisk støttet, signaliserer *da* – som forutsagt av Del 1 i (17) – at tilhører også har tilgang på de antagelsene som støtter proposisjonen epistemisk. Deres *felles* tilgang på disse antagelsene blir borte dersom man tar bort *da* fra (24). I tillegg blir også antagelsen om at noen kanskje har glemt at *dette* sannsynligvis er ulovlig borte dersom man tar bort *da*. I alle eksemplene i datasettet der *da* opptrer med epistemisk *må*, blir fellestilgangen på den epistemiske støtten så vel som antagelsen at noen har glemt å ta hensyn til proposisjonen borte dersom man tar bort *da*.

Alle de 131 eksemplene med midtstilt *da* som utgjør datagrunnlaget i artikkelen er kompatible med semantikken i (17). I 129 av disse enten forsvinner eller svekkes betydningsaspektene som forutsies av Del 1 og Del 2 i (17) dersom man tar bort *da*.²³ De eneste to unntakene til dette er gjengitt her:

(25) Anne Mona: jeg vet **da** det (lydmalende ord)
(BigBrother-korpuset)

(26) Ramsy: nei det burde **da** nå du sett du som er kokk
(BigBrother-korpuset)

På lydopptaket høres det lydmalende ordet i (25) ut som det engelske uttrykket *duh*, som ifølge Urban Dictionary (u.å.) blant annet beskrives som “patently obvious to the most casual observer” og “of course you idiot”. Dette er betydninger som er svært tett på semantikken for *da* i (17). Det er derfor ikke overraskende at det å ta bort *da* fra (25) ikke gjør noen vesentlig forskjell for tolkningen. I (26) opptrer *da* sammen med den pragmatiske partikkelen *nå*, og det er ikke helt klart hvordan samspillet mellom de to partiklene er intendert å bidra til tolkningen av ytringen. Solberg skriver at i motsetning til *da*, innfører *nå* informasjon som antas å være ny for mottaker (1990: 57) og “[...] utsagn modifisert med *nå* vil aldri kunne brukes til å trekke inn tilhørerens forhold til

23. 18 av de innsamlede segmentene – alle i talespråkskorpusene – er versjoner av konstruksjonen *Jeg vet/veit da faen/fader/pokkern/søren*. Det er ingen treff på søk på tilsvarende konstruksjoner uten *da*, hvilket kan tyde på en utvikling i retning faste uttrykk. Alle 18 eksempler er imidlertid kompatible med semantikken i (17). En annen slående observasjon er at *da* er etterfulgt av partikkelen *også* i 32 av de innsamlede segmentene fra Oslo-korpuset bokmålsdelen. Også disse er imidlertid kompatible med semantikken i (17), og dersom man tar bort *da* svekkes eller forsvinner de aspektene ved tolkningen som kan spores til semantikken i (17).

innholdet i utsagnet [..]” (s. 61). Det var ingen andre forekomster av midtstilt *da* i kombinasjon med *nå* brukt som pragmatisk partikkel i verken Oslo-korpuset (bokmålsdelen), BigBrother-korpuset eller Norsk talespråkskorpus – Oslodelen.

7 Midtstilt og etterstilt *da*

En interessant egenskap ved norske pragmatiske partikler er at mange av dem – deriblant *da* – ikke bare forekommer i midtfeltet, men også i etterstilt posisjon (se f.eks. Fretheim 1991: 175).

- (27) a. Den var **da** fin.
b. Den var fin, **da**.

Forskjellen mellom (27a) og (27b) kan være vanskelig å definere. At det er en forskjell mellom *da* i de to posisjonene er likevel tydelig, især når man ser på (28) nedenfor. Her er midtstilt *da* i beste fall vanskelig å prosessere, mens ettersilt *da* er naturlig.

- (28) a. A: Jeg så Helene Uri i dag.
B: * Hvem er **da** det? (modifisert fra Landgraff 2016)
b. A: Jeg så Helene Uri i dag.
B: Hvem er det, **da**?

Semantikken for midtstilt *da* presentert i denne artikkelen skal i denne siste seksjonen sammenlignes med Borthens (2014) semantikk for etterstilt *da* i et forsøk på å identifisere forskjellene og likhetene mellom *da* i henholdsvis midtstilt og etterstilt posisjon.

Borthen (2014) foreslår følgende semantikk for etterstilt *da* basert på en korpusundersøkelse:

- (29) Semantikken til etterstilt ‘da’
For en ytring som inneholder etterhengt ‘da’, uttrykker proposisjonen *p* og brukes til å kommunisere en talehandling *t(p)*:
DEL1: Anse *t(p)* som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse *q* og ytringens proposisjon *p* (dvs. *q*->*p* eller *p*->(~)*q*)

DEL2: Tolk *t(p)* i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre
(dvs. *p/¬p* eller *q/¬q*)

(Borthen 2014: 298)

Spørsmålet til B i (28b) kan ifølge semantikken i (29) tolkes slik: B spør hvem Helene Uri er (*t(p)*) ettersom A fortalte at han så Helene Uri (*q*) og dermed forventer at B vet hvem Helene Uri er. Det vil si; A forventer at B har informasjon om den fylte versjonen av den åpne proposisjonen 'Helene Uri er X'. Men B vet ikke hvem Helene Uri er (*¬p*). Med andre ord, Bs spørsmål er motivert av at tilhører nettopp har fortalt at han har sett Helene Uri, hvilket indikerer at han tror at B vet hvem det er (Del 1), mens det ikke er slik at B vet hvem det er (Del 2) (se også Borthen 2014: 279-280).²⁴

Som det fremgår i (29) er det ytringens talehandling (altså en representasjon på høyereordenseksplikaturnivå, men la oss for enkelthets skyld holde oss til Borthens generalisering) heller enn basiseksplikaturen, som etterstilt *da* modifierer ifølge Borthen (2014). Også Lind observerer at spørsmålene og anmodningene i datasettet hennes som modifiseres av etterstilt *da* er basert på "[...] felles antakelser fra en allerede etablert kontekst" (1994: 195), og Fretheim (2014a: 198) assosierer den etterstilte posisjonen med informasjon om talers talehandling. Mer generelt er det ikke bare talehandling etterstilt *da* kan modifisere, men høyereordenseksplikaturer, som for eksempel talers implisitt kommuniserte subjektive syn på noe. Etterstilt *da* tar altså en høyereordenseksplikatur i sin rekkevidde: Det er denne som skal anses som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse og ytringens proposisjon (Del 1 i (29)), og det er høyereordenseksplikaturen som skal tolkes i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre (Del 2 i (29)) (Borthen 2014: 272). La oss se på noen flere eksempler som illustrerer dette.²⁵

I (30) nedenfor er vertskapssetningen en deklarativ. Her signaliserer etterstilt *da* at påstanden er en konklusjon motivert av et saksforhold som nettopp ble nevnt (Borthen 2014: 284). Det vil si, *da* signaliserer at den foregående diskursen gir taler grunn til å ytre påstanden om at referenten til *den* – trolig en

24. Borthens (2014) semantikk er dermed kompatibel med Solbergs (1990: 81) observasjon at etterstilt *da* i *hv*-spørsmål binder «[...] spørsmålet sammen med det som er sagt tidligere, slik at dette blir stående som årsak til at det overhodet blir stilt.»

25. Slutningen som motiverer talehandlingen kan gå begge veier. Det vil si, den kan gå fra en kontekstuell antagelse til ytringens proposisjon (som i (28b)) og den kan gå fra ytringens proposisjon til en kontekstuell antagelse (se Borthen 2014). Eksempelene som diskuteres i innværende artikkel er av den første typen. Se for øvrig Borthen (dette nummeret) for en drøfting som innebærer at det er to ulike opphav til etterstilt *da*.

leppestift – måtte være kysse-ekte. Det følger av Del 2 i Borthen (2014: 272) at påstanden presenteres i lys av at noen kunne påstå det motsatte, eller bare tvile på om leppestiften var helt kysse-ekte:

- (30) Den måtte være kysse-ekte allikevel, **da**. (Oslo-korpuset bokmålsdelen i Borthen 2014: 285)

I (31) nedenfor er vertskapssetningen imperativ, og etterstilt *da* signaliserer at det eksisterer kontekstuelte tilgjengelige antagelser som motiverer oppfordringen (Borthen 2014: 282), som for eksempel at Tore har ropt på sin onkel flere ganger. Opposisjonen ligger i at Onkel Sverre kan tenkes å ha et annet syn på hvorvidt saksforholdet skal realiseres, ettersom han ennå ikke har vært og sagt god natt til Tore:

- (31) – Onkel Sverre! lød Tores stemme fra barneværelset. – Onkel Sverre, kom og si god natt til meg, **da!**” (Oslo-korpuset bokmålsdelen i Borthen 2014: 281)

Det første som er interessant å legge merke til er at *da* i etterstilt posisjon legger en føring på talehandlingen som motivert, mens *da* i midtstilt posisjon legger en føring på basiseksplikaturen (altså proposisjonen kommunisert av *da*-segmentet) som epistemisk motivert. Det bidrar neppe til relevans å presentere f.eks. en talehandling eller et ekspressivt utsagn som epistemisk motivert, ettersom talehandlinger og ekspressive utsagn i seg selv ikke kan være sanne eller usanne. På den andre siden kan det være hensiktsmessig å henvise til sin motivasjon *for å utføre* en talehandling og presentere denne motivasjonen som forankret i, og dermed rettferdiggjort av, forhold i situasjonen eller de foregående ytringene. Med andre ord; betydningen til midtstilt *da* viser til et sett av antagelser som gjør at sannhetsbetingelsene er oppfylt, mens etterstilt *da* viser til det som gjør at talehandlingens forberedelsesbetingelser (‘preparatory conditions’) er oppfylt (se Saeed 2016: 234, 238).

Etterstilt *da* signaliserer altså at antagelser om motivasjonen for talehandlingen er tilgjengelige for tilhører og taler. Det er videre interessant å legge merke til at Borthens (2014) undersøkelse av etterstilt *da* så vel som foreliggende undersøkelse av midtstilt *da* nødvendiggjør inkluderingen av et adversativitetsaspekt i den semantikken vi foreslår for *da* i de respektive posisjonene. Når etterstilt *da* anvendes i (31), for eksempel, manifesterer adversativiteten seg mellom det som taler ønsker å oppnå ved å utføre sin tale-

handling på den ene siden, og hvordan verden er forut for talehandlingen på den andre (dvs. en verden der tilhører ikke har sagt god natt til taler). Når midtstilt *da* anvendes, manifesterer adversativiteten seg mellom antagelsen representert av proposisjonen *p* i *da*-segmentet og noen andres manglende antagelse om at *p*. Føringene på *da* i de to posisjonene er dermed svært like. Valget av posisjon gir imidlertid opphav til ulike tolkninger og i noen kontekster – som f.eks. i (28) – er den ene posisjonen akseptabel, mens den andre er mindre naturlig.

Med Borthens (2014) semantikk for etterstilt *da* i (29) og den foreslåtte semantikken for midtstilt *da* i (17) kan vi enkelt forklare observasjonene i (28). Antagelsen om hvordan Bs spørsmål er motivert av As foregående ytring er tilgjengelig i konteksten i (28), og anvendelsen av etterstilt *da* i (28b) bidrar derfor til relevans ved å henvise til denne motivasjonen: A har nettopp opplyst at han så Helene Uri i dag, og dersom man ikke vet hvem hun er, er det rimelig å anta at man kunne ønske seg denne opplysningen, når man nå får vite at taler har sett denne Helene Uri. Som forutsagt av Del 2 i (29) inneholder tolkningen av Bs ytring i (28b) også et aspekt av adversativitet mellom ulike synspunkter. Denne adversativiteten ligger mellom den åpne proposisjonen i spørsmålet 'Helene Uri er [noen]' på den ene siden og det at A ikke har sagt noe som spesifiserer variabelen [noen] på den andre (se Borthen 2014: 279-280). I konteksten rundt (28b) er det med andre ord enkelt å konstruere en tolkning av Bs ytring som oppfyller de føringene etterstilt *da* legger på en optimalt relevant tolkning. Det er derimot ikke like enkelt å konstruere en optimalt relevant tolkning av Bs ytring i (28a) dersom føringene til midtstilt *da* skal oppfylles, selv om konteksten er den samme. Grunnen til dette er at føringene til midtstilt *da* knytter seg til basiseksplikaturen. Ut fra konteksten er det vanskelig å berike det proposisjonelle innholdet til en kommunisert antagelse som støttes av tilgjengelige antagelser og er neglisjert av noen. For å oppnå optimal relevans kan Bs ytring i (28a) naturligvis tolkes som et retorisk spørsmål, der den åpne proposisjonen berikes til basiseksplikaturen 'Helene Uri er [ingen]'. Dette ville gi kognitive effekter i form av en underkjennelse av Helene Uris status eller meritter og dermed en avvisning av det potensielt spektakulære i at A har sett Helene Uri.²⁶ En optimalt relevant tolkning av (28a) er altså mulig, men den er vesentlig forskjellig fra tolkningen av Bs ytring i (28b), som fungerer som et (kontekstuellet motivert) åpent spørsmål. En slik åpent spørsmål-tolkning er ikke

26. For å sikre tilgjengeligheten – og derved relevansen – til denne tolkningen bør B nok gjøre bruk av et nonsjalandt ansiktsuttrykk, med mindre konteksten inneholder antagelser om at B ikke bryr seg om kjente lingvister eller forfattere.

mulig i (28a), ettersom midtstilt *da* krever en basiseksplikatur å hekte seg på (jf. §6.2). Det ser altså ut til å være slik at mens *da* koder liknende føringar i etterstilt og midtstilt posisjon, så gjør det en vesentlig forskjell for de respektive bruksmåtene og tolkningene om disse føringene knytter seg til høyereordenseksplikaturen eller til basiseksplikaturen.

Sammenlikningen av de to semantikkene for henholdsvis etterstilt og midtstilt *da* viser at posisjonen i setningen er vesentlig: Plasseringen av *da* signaliserer hvorvidt de kodede føringene angår hvilket lys man skal se den kommuniserte basiseksplikaturen i eller hvordan talehandlingen *qua* talehandling skal forstås. Bortsett fra dette er føringene deres slående like.

At disse føringene manifesterer seg en smule ulikt alt etter om de legger seg på en representasjon av en kommunisert proposisjon – det vil si et epistemisk objekt – eller på en representasjon av en talehandling, er ikke så veldig overraskende. Dersom *da* i henholdsvis midtstilt og etterstilt posisjon koder samme prosedyre, er det bare rimelig å forvente at resultatet av å følge prosedyren påvirkes av den typen representasjon – basiseksplikatur eller høyereordenseksplikatur – prosedyren angår. Posisjonen til *da* i ytringen indikerer hva *da* modifierer. Midtstilt *da* er plassert tettere på verbet, hvilket legger til rette for en anvendelse av den kodede prosedyren på basiseksplikaturen, og dermed proposisjonen, som er et epistemisk objekt. Dersom et epistemisk objekt presenteres som motivert ut ifra felles tilgjengelige antagelser, får vi en tolkning der antagelsen om at *p* er sann er (epistemisk) motivert ut ifra talers og tilhørers felles kognitive omgivelser. Og når et epistemisk objekt presenteres som noe det eksisterer ulike syn på, manifesterer dette seg som en forskjell i hvorvidt man antar *p* eller ikke. Etterstilt *da* er plassert etter at det språklige materialet som utgjør proposisjonen er ferdigartikulert, hvilket legger til rette for en anvendelse av den kodede prosedyren på høyereordenseksplikaturen. Talehandlingen er motivert av faktorer i den felles tilgjengelige konteksten, og det eksisterer ulike syn på hvorvidt talehandlingens mål skal oppfylles – eller det gjorde det iallfall før tilhører ble gjort oppmerksom på rimeligheten i at talehandlingen utføres, dvs. før det ble henvist til at talehandlingens forberedelsesbetingelser er oppfylt.

Det ser altså ut til at midtstilt og etterstilt *da* begge koder en prosedyre slik at motivasjonen for den representasjonen prosedyren angår er felles tilgjengelig og at det er ulike syn på det proposisjonelle innholdet. Dette taler for at de to uttrykkene er lagret med en felles semantikk i det mentale leksikonet, mens syntaksen avgjør om man får den ene eller den andre tolkningen:

(32) Felles semantikk for midtstilt og etterstilt *da*:

DEL1: Motivasjonen for $x(p)$ er felles tilgjengelige antagelser q (og $q \rightarrow p$)

DEL2: Det er ulike synspunkter på p (dvs. det er ulikt om man har tatt p i betraktning)

Hva som er x signaliseres av den syntaktiske posisjonen i setningen. Midtstilt *da* tar proposisjonen i sin rekkevidde slik at $x(p) = \text{basiseksplikaturen}$, dvs. $b(p)$. Etterstilt *da* tar en høyereordenseksplikatur – for eksempel talehandlingen – i sin rekkevidde slik at $x(p) = h(p)$ eller $t(p)$. Formen trykklett *da* koder altså samme prosedyre uavhengig av om den forekommer i midtstilt eller etterstilt posisjon, og den syntaktiske plasseringen indikerer hvilken representasjon prosedyren angår.²⁷ Dette forutsier de ulike tolkningene og distribusjonene av henholdsvis midtstilt og etterstilt *da*.

Også Fretheim (1991: 176, 2014a: 245-246, 2015: 525 fn3) åpner opp for at midtstilt *da* kan være samme leksikalske enhet som etterstilt *da* med henvisning til at forskjellen i syntaktisk posisjon er betydningsfull i seg selv (se også Landgraff 2016).²⁸ Han går imidlertid ikke systematisk i dybden med dette spørsmålet, og han åpner noen plasser opp for at midtstilt og etterstilt *da* kan være to ulike leksikalske enheter (2014a: 246). Denne artikkelen har forsøkt å vise hva som kjennetegner bruken av *da* i de to syntaktiske posisjonene, og hvordan de ulike posisjonene leder til ulike tolkninger av *da*. Dette er kompatibelt med hypotese om at midtstilt og etterstilt *da* koder samme prosedyrer.

8 Konklusjon

Basert på autentiske ytringer har artikkelen konkludert med følgende semantikk for trykklett midtstilt *da*:

-
27. Til tross for den plausible monosemantiske analysen av midtstilt og etterstilt *da* i (32) er det imidlertid hensiktsmessig å presentere og jobbe med separate semantiske analyser for å kunne forutsi presist hvordan *da* bidrar til relevans i de ulike posisjonene. En felles semantikk for midtstilt og etterstilt *da* er ganske vag, mens semantikken for midtstilt *da* i (17) og Borthens (2014) semantikk for etterstilt *da* gjengitt i (29) tjener som utgangspunkt for videre systematiske undersøkelser og sammenlikninger med andre pragmatiske partikler i ulike posisjoner.
28. Som nevnt ovenfor foreslår Fretheim (2014a) at midtstilt og etterstilt *da* har det til felles at de koder at den uttrykte proposisjonen er gjensidig manifest. En føring på gjensidig manifesthet er, som vist i de foregående seksjoner, ikke en tilstrekkelig presis semantikk for midtstilt *da*. Og gitt Borthens (2014) undersøkelse og konklusjoner er det heller ikke en tilstrekkelig presis semantisk beskrivelse av etterstilt *da*.

(17) Semantikken til midtstilt *da*:

I en ytring som inneholder midtstilt *da* og brukes til å kommunisere basiseksplikaturen $b(p)$, tolk ytringen slik at:

DEL1: $b(p)$ er epistemisk motivert av en eller flere tilgjengelige antagelser

DEL2: noen bør ta hensyn til p

Denne semantikken forklarer blant annet hvorfor ytringer med midtstilt *da* oppleves som å bli presentert som kjent (Lind 1994), forsterkende (Fretheim 1981, 1991, 2014a; Solberg 1990; Lind 1994; Bokmålsordboka 2017) eller gjensidig manifest (Fretheim 2014a). Analyser av korpusdata viste at formuleringen i Del 1 i (17) er en mer presis prediksjon av hvordan dette betydningsaspektet manifesterer seg i ulike kontekster. Det varierer nemlig hvorvidt det er proposisjonen i seg selv som er kjent, eller om det er en kjent antagelse som støtter opp om proposisjonen. Del 1 er en mer spesifikk versjon av gjensidig manifesthet, ettersom det ikke er slik at proposisjonen i en ytring med midtstilt *da* nødvendigvis er gjensidig manifest på ytringstidspunktet; det er heller slik at proposisjonen styrkes epistemisk – av tilgjengelige antagelser – i løpet av tolkningen av ytringen. Del 1 er på denne måten i tråd med Fretheims (2014a) beskrivelser. Forskjellen mellom semantikken i (17) og Fretheims tidligere analyser er at (17) er en mer presis semantisk beskrivelse enn en beskrivelse som baseres på begrepet gjensidig manifesthet, og at den tjener til å identifisere en subtil forskjell mellom midtstilt *jo* og midtstilt *da*. Korpusundersøkelsen viste videre at midtstilt *da* ikke bare koder en føring på en type gjensidig manifesthet, men også en føring på adversativitet. Del 2 i (17) fanger opp denne egenskapen ved midtstilt *da* og forklarer hvorfor ytringer med midtstilt *da* oppleves som å stå i opposisjon til noens synspunkter. Disse oppdagelsene gjorde det mulig å identifisere likhetene med etterstilt *da*, som også koder adversativitet i tillegg til en føring på felles tilgang på kontekstuelle antagelser.

Artikkelen har også besvart spørsmål angående hvilken type representasjon midtstilt *da* legger sine føringer på. Som det fremgår i (17) legger midtstilt *da* føringene sine på ytringens basiseksplikatur, dvs. en representasjon av en kommunisert antagelse om verden. Dette forklarer blant annet hvorfor tilstedeværelsen av midtstilt *da* i spørsmål fører til en retorisk tolkning, og hvorfor midtstilt *da* opptrer bemerkelsesverdig sjeldent i setninger med imperativmarkering. Denne oppdagelsen er en essensiell del av forklaringen på forskjellen mellom *da* i henholdsvis midtstilt og etterstilt posisjon.

En sammenlikning med Borthens (2014) semantikk for etterstilt *da* har vist at en vesentlig forskjell mellom *da* i henholdsvis etterstilt og midtstilt posisjon er at deres kodede prosedyrer legger seg på ulike representasjoner: Midtstilt *da* legger føringene sine på basiseksplikaturen *p*, slik at *p* er epistemisk motivert av antagelser som er tilgjengelige for taler og tilhører, og noen bør ta hensyn til *p*. Etterstilt *da* legger føringene sine på høyerordensnivå, for eksempel talehandlingen *qua* talehandling. Talehandlingen presenteres altså som motivert av antagelser som er tilgjengelige for taler og tilhører, i tillegg til at det er ulike synspunkter på det saksforholdet som talehandlingen omhandler. Artikkelen har argumentert for at *da* koder den samme prosedurale betydningen i midtstilt og etterstilt posisjon, nemlig kontekstuell motivasjon og adversativitet. Forskjellene i tolkning og distribusjon kan forklares på følgende måte: Midtstilt og etterstilt *da* legger føringene sine på ulike typer representasjoner alt etter posisjon i ytringen. De ulike tolkningene kan altså forutsies ut i fra hvilken type representasjon (basiseksplikaturen eller høyereordenseksplikaturen) prosedyren anvendes på, og dette indikeres av syntaksen.

Litteraturliste

- Andvik, Erik E. 1992. *A Pragmatic Analysis of Norwegian Modal Particles*. Summer Institute of Linguistics, Academic Publications.
- Auwers, Johan van der. 1981. Zweistellige Modalität. I Rosengren, Inger (red.): *Sprache und Pragmatik*. Lund: Gleerup, 81–89.
- Berthelin, Signe Rix. 2017. *The Semantics and Pragmatics of Ummarmiutun Modals*. Doktoravhandling, Institutt for språk og litteratur. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Berthelin, Signe Rix & Kaja Borthen. 2018. The semantics and pragmatics of Norwegian sentence-internal *jo* [upublisert manuskript]. Institutt for språk og litteratur, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Berthelin, Signe Rix, Kaja Borthen & Cecilie Slinning Knudsen. 2013. Midtstillet 'jo' – semantiske og pragmatiske aspekter. Møte om norsk språk (MONS), 21.–23. november 2013, Universitetet i Oslo.
- Blakemore, Diane. 1987. *Semantic Constraints on Relevance*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Blakemore, Diane. 2002. *Relevance and Linguistic Meaning. The Semantics and Pragmatics of Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Blass, Regina. 2000. Particles, propositional attitude and mutual manifestness. I Anderson, Gisle & Thorsten Fretheim (red.): *Pragmatic Markers and Propositional Attitude, Pragmatics and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins, 39–52.
- Boeg Thomsen, Ditte. 2017. Children's felicitous use of intersubjective particles evidences sensitivity to constellations of perspectives. *Glossa: a journal of general linguistics* 2-1, 1–30. doi: <https://doi.org/10.5334/gjgl.194>
- Bokmålsordboka. 2017. Språkrådet og Universitetet i Bergen. Hentet februar 2017. <http://ordbok.uib.no>
- Borthen, Kaja. 2014. Hva betyr 'da' da? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32-2, 257–306. Tilgjengelig via Norsk Lingvistisk Tidsskrift. Hentet januar 2017. <http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/152/150>
- Borthen, Kaja & Cecilie Slinning Knudsen. 2014. Semantiske og pragmatiske aspekter ved trykklett *visst*. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32-2, 360–411. Tilgjengelig via Norsk Lingvistisk Tidsskrift. Hentet januar 2017. <http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/155/153>
- Boye, Kasper. 2005. Modality and the concept of force-dynamic potential. I Klinge, Alex & Henrik Høeg Müller (red.): *Modality: studies in form and function*. Equinox Publishing Ltd, SW, 49–80.
- Boye, Kasper. 2012. Modality. I Chapelle, Carol A. (red.): *The encyclopedia of applied linguistics*. Oxford: Wiley-Blackwell, 3709–3713.
- Carston, Robyn. 2002: *Thoughts and Utterances. The Pragmatics of Explicit Communication*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Carston, Robyn. 2008. Linguistic Communication and the Semantics/Pragmatics Distinction. *Synthese* 165-3, 321–345.
- Carston, Robyn. 2016. The heterogeneity of procedural meaning. *Lingua* vol.175-176, 154–166. doi: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2015.12.010>
- Davidsen-Nielsen, Niels. 1996. Discourse particles in Danish. I Engberg-Pedersen, Elisabeth, Michael Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft & Lisbeth Falster Jakobsen (red.): *Content, Expression and Structure: Studies in Danish functional grammar* Amsterdam: John Benjamins, 283–314.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Falkum, Ingrid Lossius & Georg Kjøll. 2014. Kognitiv pragmatikk og relevans-teori. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32-2, 173–196. Tilgjengelig via Norsk Lingvistisk Tidsskrift. Hentet april 2017. <http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/150/148>

- Fretheim, Thorstein. 1981. “Ego”-dempere og “alter”-dempere. *Maal og Minne* 1-2, 86–100.
- Fretheim, Thorstein. 1991. Formal and functional differences between S-internal and S-external modal particles in Norwegian. *Multilingua* 10-1/2, 175–200.
- Fretheim, Thorstein. 2014a. Et relevanstereotisk blikk på likheter og forskjeller mellom partiklene da og altså. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32-2, 197–256. Tilgjengelig via Norsk Lingvistisk Tidsskrift. Hentet februar 2017. <http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/151>
- Fretheim, Thorstein. 2014b. Response words are anaphors. I: Burridge, Kate & Réka Benczes (red.): *Wrestling with words and meanings. Essays in Honour of Keith Allan*. Monash University Publishing.
- Fretheim, Thorstein. 2015. A relevance-theoretic perspective on the Norwegian utterance-final particles *da* and *altså* compared to their English counterpart *then*. I Hancil, Sylvie, Alexander Haselow & Margje Post (red.): *Final Particles*. Berlin/Boston: de Gruyter, 249–283,
- Kratzer, Angelika. 2012. *Modals and Conditionals. New and Revised Perspectives*. Oxford: Oxford University Press.
- Landgraff, Espen U. 2016. *Some aspects of the sentence internal pragmatic particle da* [upublisert manuskript] Institutt for språk og litteratur, NTNU.
- Lind, Marianne. 1994. *Pragmatiske partikler i diskursanalytisk perspektiv: jo, altså, vel, nå og da*. Hovedoppgave, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Saeed, John I. 2016. *Semantics*. 4. utg. Wiley Blackwell.
- Solberg, Torgerd Kristin. 1990. *Modalpartikler i norsk*. Hovedoppgave, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Sperber, Dan & Deirdre Wilson. 1986/1995. *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell
- Tekstlaboratoriet. 2010-2017. *Tekstlaboratoriet*. Tilgjengelig via Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo. Hentet januar 2017. <http://www.hf.uio.no/iln/om/organisasjon/tekstlab/>
- Thurmair, Maria. 1989. *Modalpartikeln und ihre Kombinationen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Urban Dictionary, (u.å.). Urban Dictionary. Hentet mars 2018. <https://www.urbandictionary.com/>
- Waltereit, Richard. 2001. Modal particles and their functional equivalents: a speech-act-theoretic approach. *Journal of Pragmatics*, 33-9 1391–1417.

- Wilson, Deirdre. 2016. Reassessing the conceptual-procedural distinction. *Lingua* 175-176, 5–19.
- Wilson, Deirdre & Dan Sperber. 1988. Mood and the analysis of non-declarative sentences. I Dancy, Moravcsik & Taylor (red.): *Human Agency: Language, Duty and Value*. Stanford, C.A.: Stanford University Press, 77–101.
- Wilson, Deirdre & Dan Sperber. 2004. Relevance theory. I Horn, Laurence & Gregory Ward (red.): *Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 607–632.

Korpus

- BigBrother-korpuset. Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. Hentet januar 2017. <http://www.tekstlab.uio.no/nota/bigbrother/>
- Norsk talespråkskorpus - Oslodelen. Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. Hentet januar 2017. <http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>
- Oslo-korpuset bokmålsdelen. Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. Hentet januar 2017. <http://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/korpus/skriftsprakskorpus/oslo/index.html>

Summary

The existing literature tends to describe sentence internal *da* as a ‘reinforcer’, and the word is associated with notions like ‘known’, ‘conclusion’, ‘appeal’ and ‘adversativity’ (Solberg 1990; Lind 1994; Fretheim 2014a). Nevertheless, the analyses vary with respect to a) which meaning properties are seen as part of the semantics of *da*, b) how the meaning properties are characterized, and c) which type of representation *da* modifies. Based on corpus data, the paper identifies the restrictions encoded by sentence internal *da* and the representation affected by the encoded restrictions. The answers – together with Borthen’s (2014) semantic proposal for *da* in tag position – moreover lead to the hypothesis that *da* encodes the same semantic procedures in both positions, while the syntax indicates which representation is affected by the encoded procedures. This explains the distribution and the interpretations of *da* in the respective positions. The paper employs theoretical concepts and insights from the relevance-theoretic framework.

Signe Rix Berthelin
Universitetslektor
Institutt for lærerutdanning
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Kalvskinnet
NO-7012 Trondheim
signe.rix.berthelin@ntnu.no